

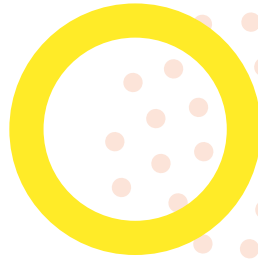

GRIB DEMOKRATIET

**OM AT STYRKE UNGES DEMOKRATISKE
SELVTILLID, HANDLEKRAFT OG MOD**

Rie Ljungmann & Mette Post Riggelsen

folk

GRIB DEMOKRATIET

OM AT STYRKE UNGES DEMOKRATISKE SELVTILLID, HANDLEKRAFT OG MOD

Rie Ljungmann & Mette Post Riggelsen

**GRIB DEMOKRATIET
OM AT STYRKE UNGES DEMOKRATISKE SELVTILLID, HANDLEKRAFT OG MOD**

© *folk – mødested for demokrati og dannelse, 2021*

Forfattere:

Rie Ljungmann, projektleder i *folk – mødested for demokrati og dannelse*

Mette Post Riggelsen, underviser i *folk – mødested for demokrati og dannelse*

Redaktion og øvrige bidrag:

Hanna Nøddelund, træner i *folk – mødested for demokrati og dannelse*

Majbritt Bæk Dalgaard, politisk konsulent i DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd

Layout: Anne-Mette Thomsen/Grafliokus

Tryk: Christensen Grafisk

Foto: Morten Rode, privatfoto og *folk – mødested for demokrati og dannelse*

Anvendt font: Rubik

Udgiver:

folk – mødested for demokrati og dannelse

Scherfigsvej 5,

2100 København Ø

www.folk.dk

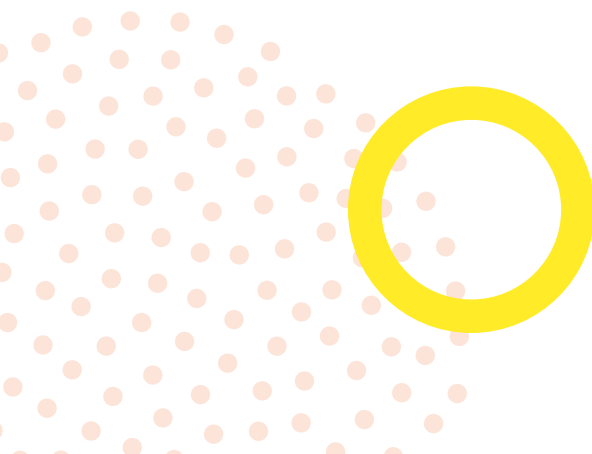
Udgivet med støtte fra Forlaget Columbus Fond.

1. udgave, 1. oplag

ISBN: 978-87-87486-88-0

Trykt i Danmark, 2021.

Alle rettigheder forbeholdes. Tekster må frit gengives til ikkekommerciel brug med behørig kildeangivelse.

INDHOLD

FORORD	5
HVAD ER FOLK – MØDESTED FOR DEMOKRATI OG DANNELSE?	8
SÅDAN FINDER DU RUNDT I BOGEN	11
KAPITEL 1	13
Et stærkt demokrati kræver stærke demokrater	15
Unge demokratiske selvtillid i tal	26
Case: Det handler om at blive hørt	28
Case: Ud på uvant farvand.....	34
KAPITEL 2	39
Demokrati er noget, man kan øve sig på	41
Styrken findes i fællesskaberne	52
Case: En kasse lakridspiber, kahoot og et sted at være en nørde	56
Case: Pligt på den gode måde	62
Gode råd fra unge, der gør og tør	68
KAPITEL 3	71
Verdens bedste demokratiske træningsbane	73
ØVELSER	89
Gør det selv-demokrati	91
Øvelse 1: At være modig	93
Øvelse 2: At være vedholdende	98
Øvelse 3: At mene noget og være uenig med nogen	103
Øvelse 4: At lytte godt og nysgerrigt	110
Øvelse 5: At få og give magten fra sig	115
REFERENCER	123

FORORD

Danske unge er kloge og dygtige. De scorer helt i top, når det gælder om at have viden om samfundet, at have styr på, hvem der er statsminister, eller at forstå, hvad parlamentarisme og menneskerettigheder er. Til gengæld tøver de, når det handler om selv at gå ud og handle på de problemer, de ser i samfundet, og de er hverken sikre på, at de må, at de har noget at byde på, eller at der er nogen, der lytter, når de taler. Kort fortalt: Deres demokratiske selvtillid halter.

Unge i dag skal blive voksne i det samfund, der bliver bygget lige nu. Det er dem, der skal leve med den politik, der bliver ført og stemt igennem af politikere, der er voksne nu. Det er dem, der hæster frugterne eller betaler regningen, afhængigt af, hvordan prioriteringerne lander.

Derfor er det også helt afgørende, at så mange unge som muligt bruger deres stemme på andre måder, og at de voksne og de, der har magt, hører dem, når de unge så gør det. Demokratiet og den demokratiske samtale er betinget af, at vi får flest mulige nuancer med – også fra dem, der ikke formelt er inviteret ind i stemmeboksene (endnu). Demokratiet er kun så stærkt, som dets borgere er tilsammen, og hvis for mange oplever ikke at kunne være med, så lurder resignationen og polariseringen, splittelsen og de dårlige beslutninger lige om hjørnet. Samfundet har brug for unge stemmer – alle stemmer – til at kvalificere beslutninger og skabe nye drømme for vores fælles fremtid.

Det er derfor, vi har stiftet *folk – mødested for demokrati og dannelse*, og det er derfor, vi har skrevet den her bog. Den er skrevet på viden – vores egen og andres – og på erfaringer fra de mange møder, vi har i vores hverdag med unge fra hele Danmark – både de, der er i fuld gang med at gribe demokratiet, og de, der tøver. Vores håb er, at bogen ikke bare gør dig, der læser med, klogere, men også, at den får dig til at tænke over din egen og andres demokratiske situation. Og så håber vi, at den får dig til at gøre noget. For demokrati er noget, man kan øve sig på, og som man kan skabe rum for, at flere øver sig på. Ingen er født som superdemokrat, og selvom

vi lever i en på mange måder velsmurt demokratimaskine herhjemme, så kommer det ikke bare af sig selv. Demokrati kræver øvelse og træning, mod og selvtillid. Vi har alle sammen et ansvar for og en pligt til at hjælpes ad med at skabe de bedste rammer for, at flest mulige kan øve sig i det. Det vil vi gerne give vores bidrag til, at flere kommer til at gøre.

Vi vil gerne sige en stor tak til alle, der har hjulpet med at gøre bogen til virkelighed – de mange gode folk, der har ladet sig interviewe, ageret kritiske læsere og sendt os ideer. Også en tak til styregruppen bag og bestyrelsen i *folk – mødested for demokrati og dannelse* for at stå sammen med os om at styrke unges demokratiske selvtillid hver eneste dag. Til sidst en tak til Forlaget Columbus Fond, der også kunne se fidusen i bogen og har bakket op med midler til den praktiske realisering.

Vi glæder os til at høre fra dig, der læser med. Og til selv at læse bogen igen om et par år og sikkert allerede da være blevet meget klogere. For vi er jo også bare lige ved at øve os i det hele.

God læselyst!

HVAD ER FOLK – MØDESTED FOR DEMOKRATI OG DANNELSE?

2019 stiftede DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd, Krogerup Højskole og DeltagerDanmark *folk – mødested for demokrati og dannelse*. Ambitionen var – og er – at skabe en ny uddannelsesinstitution, et mødested for unge og alle, der arbejder med unge og demokratisk deltagelse. Et sted, hvor unge kan styrke deres demokratiske selvtillid, mod og handlekraft. Og et sted, hvor de, der arbejder med unge og demokrati – professionelt og i civilsamfundet – mødes og får og udveksler viden. Målet er, at så mange unge som muligt skal have erfaring med at gå ud i verden og handle på noget, de har lyst til at forandre, og på den måde opleve, at de har en rolle at spille i vores demokrati. At demokratiet er deres, og at de kan gribe det. Med tiden er flere gode folk kommet med om bord. Vi har i dag en dygtig styregruppe og bestyrelse, og Nordea-fonden har bakket op om de første skridt på vejen med en donation i marts 2020. Begge dele er vi meget begejstrede for.

Kernen i *folk* er træningsforløbet 'Grib Demokratiet', der retter sig mod unge i grundskolens 8. og 9. klasse og på ungdomsuddannelsernes første årgang. Forløbet består af to moduler, der bindes sammen af et praksisforløb, hvor de unge arbejder med at skabe konkrete forandringer og finde løsninger på samfundsproblemer, de er optaget af. Nogle bygger et tyggegummimonster og stiller det i skolegården, så deres venner kan rydde op efter sig selv og reducere affald, der ligger og flyder. Andre laver digitale kampagner mod racisme og engagerer kendte influencere i at hjælpe dem. Andre igen stiller et borgerforslag, trykker plakater, og helt andre igen taber pusten og når ikke ret langt. Sådan er det jo, når man er ved at øve sig.

Samlet set udgør forløbet en slags træningsbane til demokratisk dannelse og giver de unge, der deltager, erfaringer med at være modige, vedholdende, mene noget, være uenige og lytte til dem, der står over for dem. Det at prøve ting af og få konkrete erfaringer med at møde andre med sin mission stiver den demokratiske selvtilid af og skaber grobund for mere mod og mere handlekraft.

Det har de unge, vi voksne og verden brug for og fortjent.

FORFATTERNE BAG BOGEN

Vi kommer til at sige "vi" en masse gange i løbet af bogen, så lad os også lige starte med at introducere os, der har skrevet bogen, og som til daglig er i *folk*:

RIE LJUNGSMANN er projektleder i *folk* og har til daglig ansvaret for at holde styr på alle de ting, vi sætter i søen og gerne vil. Før *folk* har hun udviklet projekter, fået ideer og afviklet uddannelser, workshops og konferencer i hhv. Tænk tanken Mandag Morgen og Tænk tanken Cevea.

I centrum for alt, hvad Rie beskæftiger sig med, står det at give flere mennesker redskaber til og mod på at bruge deres stemme og blande sig i udviklingen af samfundet – det at styrke og udbrede demokratiet og den demokratiske deltagelse. Hun har et særligt blødt punkt for unge, der vokser og prøver ting af.

Rie er cand.mag. i politisk historie fra Syddansk Universitet med en BA i historie og globale studier fra RUC.

METTE POST RIGGELSEN er uddannelsesansvarlig og underviser i *folk*. Hun har tidligere arbejdet som udskolingslærer på Højdevangens Skole på Amager, i Askovfonden, som samfundsfagslærer for psykisk sårbare unge og som studievejleder på Sociologisk Institut. Hun har desuden en fortid i elev- og studenterbevægelsen.

Mette har igennem mange år arbejdet med unge og den didaktiske udfordring, der ligger i spændingsfeltet mellem ugidelighed og uovervindelighed, der ofte kendetegner den aldersgruppe. Hun er optaget af at udvide det demokratiske rum i skolen og styrke elever og lærere i at gøre sig gældende i alle de fællesskaber, de færdes i.

Hun er uddannet dansk-, historie- og samfundsfaglærer fra Læreruddannelsen Blaagaard/KDAS og har en BA i sociologi fra Københavns Universitet.

SÅDAN FINDER DU RUNDT I BOGEN

Demokratisk dannelse kan nemt komme til at lyde lidt støvet og som noget, man skal vide en masse om for at kunne tale med. Målet med bogen her har været det stik modsatte. Vi har villet skrive en bog, der er sjov og nem, og som gør det lettere at gå fra snak til handling. Derfor er det heller ikke en bog, der nødvendigvis skal nærlæses fra den ene ende til den anden. Du kan godt bare springe ind der, hvor du har lyst, og vende tilbage til resten senere. Vi håber, bogen sætter tanker i gang – mens du læser, og når du lægger bogen fra dig og går ud i verden igen.

For at starte med det, det hele handler om, finder du i kapitlet **Et stærkt demokrati kræver stærke demokrater** en definition på, hvad demokratisk selvtillid er. Med hjælp fra forskere og andre kloge folk undersøger vi, hvordan det ser ud med unge og den demokratiske selvtillid, hvorfor det halter, og hvilke barrierer der står i vejen for den. Kapitlet starter på side 13. Hvis du gerne vil have den helt korte version, har vi samlet **fire vigtige tal** om unges demokratiske selvtillid og deltagelse på side 26.

I løbet af bogen kan du møde fire forskellige unge, der tør og gør. **Jakob, Lucas, Sara og Julie** har på hver sin måde kastet sig ud i at påvirke det samfund, de er en del af – med udsyn til verden, på deres uddannelse, der hvor de bor, og der, hvor de kan være noget for andre. Det gør de helt forskelligt, men tilsammen fortæller de historien om, hvordan demokratisk selvtillid ikke bare er noget, man har, men noget, man øver sig på. Mød hhv. Jakob, Lucas, Sara og Julie på side 28, 34, 56 og 62.

På side 68 giver de fire deres bedste **råd til andre unge**, der står på tærsklen til at gribe demokratiet.

I kapitlet **Demokrati er noget, man kan øve sig på** på side 39 kan du læse om de fire demokratiske færdigheder, der er forudsætningen for det

meste. Vi skiller også begreberne demokratisk deltagelse og demokratisk selvtillid ad og undersøger, hvordan de alligevel hænger sammen.

Fællesskaber er et rigtig godt sted at øve demokrati. Vi giver en ultrakort forklaring på, hvad fællesskaber er, og hvad de kan bruges til, på side 52.

I kapitlet **Verdens bedste demokratiske træningsbane** på side 71 zoomer vi ind på et af de fællesskaber, som de fleste af os er en del af på et eller andet tidspunkt – nemlig skolen og den fænomenale træningsbane til demokratisk deltagelse, som den kan være, men ikke altid er. Det handler om at afgive magt og om rammerne for at kunne gøre det. Du kan sagtens læse med, selvom du ikke er elev eller lærer.

Vi håber også, at noget af det, du læser, måske får dig til at prøve eller gøre noget nyt. Derfor har vi i den sidste del af bogen samlet vores bedste bud på gode **øvelser til demokratisk træning**. De starter på side 89 og handler om mod, vedholdenhed, om at mene noget og lytte godt og nysgerigt – og så har vi gemt det sværeste til sidst og taget en øvelse med, der handler om at give magten fra sig og tabe lidt af kontrollen.

KAPITEL 1

ET STÆRKT DEMOKRATI KRÆVER STÆRKE DEMOKRATER

ET STÆRKT DEMOKRATI KRÆVER STÆRKE DEMOKRATER

I kapitlet her begynder vi med det, det hele handler om – unges demokratiske selvtillid. Med hjælp udefra prikker vi til de helt store spørgsmål: Hvad er demokratisk selvtillid egentlig, og hvordan går det med det? Hvad står i vejen, og hvorfor skal vi overhovedet tale om det?

"Man kan sige, at demokratiet er ligesom modellervoks. Hvis det får lov at ligge i en fast form for længe, tørrer det ind og mister sin funktion."

Nogenlunde sådan lyder åbningstalen, når vi i *folk – mødested for demokrati og dannelse* første gang møder de unge, der som en del af deres undervisning i 8. eller 9. klasse er med på vores træningsforløb 'Grib Demokratiet'. Det kan, indrømmet, lyde lidt som en tam gimmick, men prøv at gå med os her. Demokrati er mere end nogle regler, der bestemmer, hvem der kan blive statsminister, eller hvordan der træffes beslutninger. Demokrati er mange ting og mange steder. Ja, det er en måde at træffe beslutninger og fordele magten på. Men det er også en måde at være sammen på og være mennesker i et samfund. Det er måden, vi ytrer os på, tager affære, er uenige og taler os til rette. Man kan dårligt skrive en bog om demokrati uden at nævne Hal Koch, manden, der ofte refereres til som "samtaledemokratiets fader". Han har blandt andet sagt, at demokratiet skal tilegnes af hver ny generation. Det "*lader sig ikke indeslutte i en formel (...) Det er en tankegang, en livsform*"¹. Vi siger, at demokratiet skal æltes, gives liv og holdes levende – ligesom modellervoksen.

Chris Preuss er formand for DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd. For ham er det helt afgørende, at unge griber demokratiet og er med til at give det form:

¹ Hvad er demokrati? Hal Koch. 1945

"I det ideelle demokrati får vi så mange som muligt med, så vi kan træffe veloplyste, nuancerede beslutninger. Når unge ikke deltager, bliver beslutningerne de facto mindre veloplyste og nuancerede, end hvis de gjorde. Her kunne man jo så indvende, at det vel gælder for alle grupper i samfundet, men jeg mener, at unge har – og bør have – en særlig plads, fordi de skal leve med konsekvenserne af beslutningerne i meget længere tid end de fleste af dem, der sidder på magten og kan træffe dem."

Risikoen ved, at unge tøver og ikke melder sig ind i demokratiet, er ikke alene stor for den enkelte, men også for samfundet som helhed, fordi vi har brug for nuancer til at træffe gode beslutninger og finde ud af tingene sammen. Men også fordi et demokrati netop kræver stærke demokrater, der kan modvirke udemokratiske kræfter. Den svage demokratiske selvtillid risikerer at føre til resignation, og i resignationen ligger også risikoen for polarisering, splittelse og et samfund, der helt afskriver at tale med hinanden.

DEMOKRATISK SELVTILLID, KORT FORTALT

Bogen her er skrevet med den mission, at så mange unge som muligt griber demokratiet, søger indflydelse og skaber forandringer. Det bekymrer os af alle de ovenfor beskrevne grunde, at den demokratiske selvtillid ser ud til at halte. Men hvad taler vi egentlig om, når vi siger demokratisk selvtillid?

Der findes givetvis mange forskellige tolkninger og udlægninger af, hvad demokratisk selvtillid kan være, og hvad man skal kalde det. *Demokratisk selvtillid* er noget, der findes indeni den enkelte, og som kan vokse og udvikles med tiden og erfaringen. Det kan sagtens kobles til konkret stillingtagen eller handlekraft i relation til politiske sager, men det kan også bare være en del af det at være menneske i samfundet i hverdagen.

I *folk – mødested for demokrati og dannelse* arbejder vi med en definition af demokratisk selvtillid i fire sammenhængende dele, hvor man:

Tror på, at man har noget at sige, og at man gør det

Det lyder måske simpelt, men det kræver sit at tage del i en samtale, hvor det ikke handler om at vide det hele, men om at stå fast på, at de værdier, opfattelser, meninger og ideer, man har, er gode og væsentlige for andre. Samtalen – at man siger noget og lytter til reaktionerne – er kernen i hele demokratiet. Det er der, det altid starter.

Oplever, at der er nogle, der er villige til at lytte til en

Det er let at komme til at føle sig som den lille, når man er ung eller uerfaren eller på andre måder ikke ligner dem, der har beslutningskompetencen. At komme til at tøve, tie eller lade andre bestemme og tale. Men magthavere – hvad enten det er skolelærere eller –ledere, forældre eller politisk valgte er kun så kloge, som de er lige i øjeblikket. De har også brug for at blive udfordret og få nye perspektiver. De fleste vil faktisk også gerne have det.

Tror på, at man kan handle og påvirke samfundet

Det behøver ikke at være den helt store revolution hver eneste gang og slet ikke, når man starter. Men det at tro på, at man kan påvirke samfundet, er en væsentlig del af det at være tryk og sikker i demokratiet. Det kræver, at man ser sig selv som en ligeværdig aktør – også selvom man fx ikke har stemmeret endnu. Det er en helt grundlæggende forudsætning for, at man går fra tanke til handling, fra at være frustreret, nysgerrig eller rasende til at lede efter løsninger eller råbe op.

Opfatter sig selv som relevant og forpligtet til at påvirke samfundet

At engagere sig og tage del i at påvirke samfundet omkring en skal ikke bare være et tilbud eller noget, man gør, fordi man ikke har andet at give sig til. Det er også noget, man godt må føle sig forpligtet til. For samfundet har altid brug for input, nye løsninger og svar. Vi har aldrig haft og kommer ikke til at få et helt perfekt samfund. Derfor er det helt afgørende, at så mange som muligt føler sig ansvarlige og relevante i at – påvirke det, der skal ske, og hvordan det skal se ud.

VIDEN ER IKKE ALTID LIG MED HANDLING

Et demokrati er kun så stærkt, som dets borgere er tilsammen, og det er helt afhængigt af, at mange er med til at modellere det og holde det i gang. Unge skal også gribe demokratiet og opleve at være i stand til at være en del af det. Men hvordan ser det ud med unge i dag og deres følelse af at have noget at sige til nogen, der lytter? Hvordan står det til med deres tro på, at de både kan handle, og at de er forpligtede til at gøre det?

Maria Bruselius-Jensen er lektor på Center for Ungdomsforskning på Aalborg Universitet, hvor hun bl.a. forsker i unges deltagelse i civilsamfundet og alle de fællesskaber, der ikke lige er arbejde eller skole. Hun giver – med lidt modvilje mod at generalisere over en hel generation – et bud på, hvad der kendetegner unge anno 2021:

"Vi har en super ansvarlig ungdomsgeneration, der gerne vil være med til at tage deres del af ansvaret for at forme samfundet. De placerer sig ikke som modsætning til alle andre generationer, men opfordrer og forventer, at de voksne i deres liv og i samfundet vil være sammen med dem om at løse de problemer, de ser på nationalt og globalt niveau," siger hun. "De unge i dag er generelt ikke imod, men med."

Danske unge tilslutter sig da også og stoler i vid udstrækning på de demokratiske institutioner.² Stemmeprocenten blandt 18-årige har aldrig været højere.³ De er blandt nogle af de absolut dygtigste i Europa, når det kommer til viden om politik og samfund. Det sidste viser bl.a. den internationalt komparative undersøgelse ICCS – International Civic and Citizenship Education Study, hvor elever i 8. klasse fra hele verden deltager. Formålet er at undersøge og sammenligne unges viden om og færdigheder i samfundet omkring dem – og deres holdninger, værdier og aktiviteter i samme. Undersøgelserne er gennemført første gang i 2009 og igen i 2016. Begge gange lå danske unge helt i top på spørgsmål om viden og forståelse af rammerne i samfundet. Danske unge har en fantastisk forståelse for forholdet mellem sociale og politiske institutioner, de forstår baggrun-

LIDT BEGREBSNØRDERI

På engelsk betegnes demokratisk selvtillid ofte *civic self-efficacy*, og her har begrebet rødder i sociologisk teori om læringsprocesser. Begrebet er blevet undersøgt og behandlet fra flere sider og med fokus på alt fra politisk viden til intentionen om at deltage i demokratiet.⁴

I rapporten fra ICCS bruges begrebet politisk selvtillid. I grove træk ligner det den forståelse, der optræder i bogen her – det handler om tilliden til egne evner i forhold til at gøre sig politisk gældende blandt andre. ICCS har dog et mere stringent fokus på at undersøge de unges tillid til at kunne formulere, argumentere for og forstå politiske sager samt at bidrage til politiske aktiviteter, mens vi også inddrager et fokus på det, der handler om at føle sig relevant, forpligtet og lyttet til i samfundet.⁵

2 ICCS Hovedresultater. DPU, Aarhus Universitet, 2016

3 Valgdeltagelsen ved kommunal- og regionsvalget. Kasper Møller Hansen, 2017

4 Danske Unges Demokratiske Selvtillid i 2020. Hanna Nøddelund, 2021

5 ICCS Hovedresultater. DPU, Aarhus Universitet, 2016

den for forskellige love og forstår de mere strategiske aspekter af politisk deltagelse. Danske unge er samtidig, sammen med deres nordiske naboer, blandt de unge i undersøgelsen, der i mindst grad forventer at deltage i lovlige og ulovlige politiske aktiviteter uden for skolerne. Det kan fx være at deltage i en fredelig demonstration eller deltage i en online-kampagne.⁶

Det ser altså ikke ud til, at der nødvendigvis er sammenhæng mellem at vide en masse og så at føle sig i stand til eller forpligtet til også at bruge den viden til at påvirke det eksisterende samfund eller pege i nye retninger for det. Maria Bruselius-Jensen kalder unge i dag for "deltagelsesparate" – altså villige til at kaste sig ud i at deltage, hvis der viser sig en anledning til det. Men hun ser også en ungdom, skåret over en bred kam, der har svært ved at finde et sted at starte:

"Jeg møder mange unge, der føler sig meget privilegerede i kraft af at bo her i Danmark, og når man har en oplevelse af at leve et privilegeret liv, så kan det være svært at få øje på, hvor der faktisk er problemer. De mangler måske at have dialogen om, hvad der rent faktisk udgør det gode ungeliv og reagere på det, selvom der jo er masser af ting at tage fat på, når man ser det udefra".

Jonas Lieberkind er lektor på DPU Aarhus Universitet og beskæftiger sig med egne ord med, hvad det vil sige at være ung i det 21. århundrede og en masse af det, der handler om demokrati, medborgerskab og dannelse. Han har sammen med kolleger behandlet de danske ICCS-resultater, og for ham fortæller resultaterne en historie om unge, der på den ene side klarer sig godt på en række parametre, men på den anden side nok ikke lige med det første starter et ungdomsoprør eller retter en skarp kritik mod magthaverne:

"Unge i dag behersker alt det, vi forventer af dem i forhold til at vide en masse om politik og om samfundet. Det, de så til gengæld er allersvagest til, det er at artikulere en forskel mellem dem selv og den verden, de er i. I det øjeblik, de skal gøre en forskel mellem dem og andre – skolen, staten, andre befolkningsgrupper – gældende, så tør de ikke. De har ikke set værdien i at gøre det. Mit bud er, at den her generation er den første generation, for hvem det overfokus på konsensus, der gennem de seneste årtier har hersket i det danske samfund, er blevet en barriere."

⁶ ICCS Hovedresultater. DPU, Aarhus Universitet, 2016

BOBLER AF SUPERENGAGEREDE

Men, kunne man anfægte, hvad så med klimademonstrationerne? Unge i tusindvis, der tog til Fridays for Future med blikket rettet mod de voksne, der fik skyld og ansvar for, at planeten lider, og handlingerne udebliver. Det er da i den grad unge, der sætter sig til bordet og kræver forandring. Det er modstand og modtryk, og der er ikke ret meget konsensussegen at spore. Det samme kunne siges om unges rolle i tidens andre bevægelser imod racisme eller for ligestilling mellem kønnene. Har vi så overhovedet et problem?

Silas Harreby er forsker fra Roskilde Universitet på Institut for Samfundsvidenskab og Erhverv. Han er også forfatter til bogen "Sæt strøm til demokratiet" og den ene bagmand bag podcasten "Ungestyret", hvor han taler han med unge, der udøver samfundsengagement på forskellige måder. Den slags unge, der nok egentlig er færrest af, men som ifølge Silas ofte får mest opmærksomhed:

"Der er en tendens til et overfokus på det, jeg vil kalde for små bobler af superengagerede unge. Det er dem, der går til klimademoer og forrest i Black Lives Matter-demonstrationer. De er med på og forrest i MeToo og gerne det hele på en gang. Og jeg kan godt forstå, at man får lyst til at fremhæve dem, for det er jo også her, hvis du spørger mig, at meget af den politiske nyskabelse og håbet ligger. De er bare langt fra de eneste unge og slet, slet ikke repræsentative for en hel generation."

Maria Bruselius-Jensen er heller ikke overbevist om, at deltagelse i klimademonstrationer egentlig afspejler en generel deltagelsesbølge, eller at alle unge, der går til dem, oplever at være lige optaget af sagen:

"Det der er med klimaet er, at det er nemt at mødes om. For de fleste, så er klimaet noget, der ligger udenfor dem selv og deres eget hverdagsliv, så selvom det kan være nok så vigtigt, så er der alligevel ikke helt så meget på spil for den enkelte unge. Der, hvor det bliver svært for de unge at mødes om at gøre noget kollektivt er, når det handler om det nære – om at være pressede på tid, forventninger, præstationer osv.," siger hun.

Det vil altså være en fejl at slutte, at fordi nogle politiske dagsordener – som fx klima – er blevet store og nærmest mainstream, og at bare fordi unge præsterer godt på viden ift. deres jævnaldrende i andre lande, så

er der ingen huller i deres demokratiske selvtillid. Vi siger ikke, at det hele skal være strejker og demonstrationer, og der er ikke én måde at udvise samfundsengagement eller prøve at påvirke samfundet på, der er bedre end en anden. Vi peger på et billede af, at den manglende demokratiske selvtillid viser sig på flere måder og af mange forskellige grunde.

USIKRE, TVIVLENDE, TRAVLE

Gennem en årrække har DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd udgivet 'Demokratianalysen', hvor et repræsentativt udsnit af danske unge mellem 16 og 25 år svarer på en række spørgsmål om deres liv, deres politiske tilhørsforhold, om de laver frivilligt arbejde, og hvordan de tænker om politik og samfund⁷. I den seneste undersøgelse fra 2020 svarer 55 pct. af de adspurgte, at de *"generelt er interesseret i politik og samfundsforhold"*. Det opfølgende spørgsmål om, hvad der kunne gøre, at de ville interessere sig mere for politik og samfund, afføder en række forskellige svar. 38 pct. svarer, at de ikke ved nok til at kunne være med. 23 pct. svarer *"Jeg er usikker på, hvad jeg mener"*. Vender vi tilbage til den definition på demokratisk selvtillid, vi arbejder med i *folk*, så er det de unges tro på, at de har noget at sige – og modet til at sige det – der er udfordret. Med ICCS-resultaterne

7 Demokratianalysen. DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd. 2020

in mente er svaret egentlig ganske paradoksalt. Den store viden manifesterer sig ikke i en tro på, at det er tilstrækkeligt til at deltage eller forme en holdning, der er legitim eller stærk.

For Chris Preuss, formanden i DUF, skal en af forklaringerne på det findes i den offentlige samtalekultur, vi har i dag. I måden, debatten ser ud på, og i hvilke typer argumenter der bliver betragtet som gyldige, og som bliver efterspurgt:

"I det videnssamfund, vi lever i, er viden blevet nøglen til det hele. Det er det, der bliver indgangen til debatten, nærmest uanset hvad den handler om. Det er klart, det bliver en barriere for nogle og måske særligt unge, der også lige er ved at finde deres ben og meningers mod.

Det ærgerlige ved, at debatten bliver så fokuseret på viden, er, at det jo modarbejder det, der i virkeligheden bør være essensen i den politiske samtale – at meninger brydes, at man er uenige, tager fejl og bliver kloge af at lytte til hinanden."

Udfordringen er, at unge ikke får trænet deres demokratiske færdigheder – at have meninger og at være uenige, hvis fokus bliver for meget på at svare rigtigt eller vide det hele på forhånd. Det går i sidste ende ud over demokratiet – modellervoksen tørrer ud, så at sige. Et andet svar i undersøgelsen handler om ikke have tid eller overskud – det svarer hele 47 pct. af de unge i undersøgelsen. Det vil være nemt at koble det svar til et stigende forventningspres til unge i dag – de skal klare sig godt i skolen, præstere på sociale medier, have et fedt job, en spændende hobby og en flot/sød/sjov kæreste. Samfundsengagement kan på den måde godt komme til at rykke lidt ned ad listen over prioriteringer. De unge misser at føle sig relevante og ikke mindst forpligtet til at tage del og interessere sig.

21 pct. sætter kryds ved svaret *"Mit engagement vil ingen reel forskel gøre"*. Måske har de ret, måske har de ikke. Ikke desto mindre knytter det svar direkte an til den del af den demokratiske selvtillid, der handler om at opleve, at der er nogen, der lytter til en, og at tro på, at man kan handle og påvirke samfundet. 21 pct. er mange, og vi har som samfund et fælles ansvar for, at så langtfra flertallet har oplevelsen af at kunne gøre en forskel og påvirke samfundet med deres meninger. Den forståelse af demokratisk selvtillid, vi indledte med, er altså udfordret på flere måder, og forklaringen er ikke såre simpel, men kompleks.

De unge, som vi – og forskerne her – møder til daglig, er ikke sådan lige til at skære over en kam. De kan godt både have styr på det meste og deres privilegier og være vildt usikre på, om de har noget at byde på. De kan godt både vide en masse og ikke vide, hvad de skal stille op med det. De kan godt gå til klimademoer og ikke have en sag, de kan mærke. De kan godt både være deltagelsesparate og bange for at kaste sig ud i det og møde modstand. For Chris Preuss er det ikke i sig selv et problem, hvis unge tilslutter sig meninger, der vokser blandt flertallet af befolkningen, ikke udfordrer enhver norm eller oftest søger konsensus. Men når unge tøver med at tage del i at forme samfundet, så kommer vi til at mangle noget. Så risikerer det at rukke ved noget mere alvorligt:

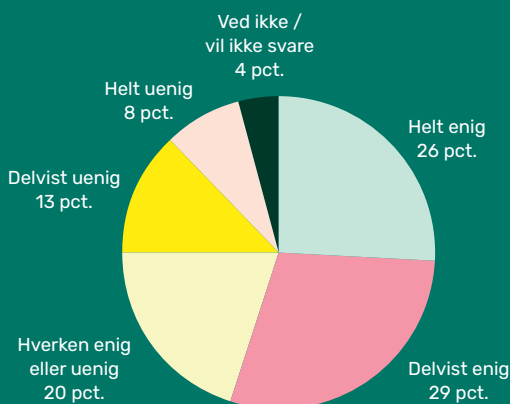
“Det er en fundamental trussel mod vores demokrati, hvis ikke vi får dannet en generation af demokrater, der tror på, at man ikke alene har ret til at sige og have sin mening, men at det har en værdi i sig selv, at man gør det. Hvis det er den måde, man går ind i sit demokratiske liv på, så er det en gæld, man kommer til at bære rundt på langt ud i fremtiden. Det er ikke alene et tab for den enkelte, men også for samfundet.”

UNGE OG DEMOKRATI I TAL

Her får du fire af de tal, vi synes er mest interessante, når det handler om unges forhold til politik, samfund og demokrati – og deres egen rolle i det.

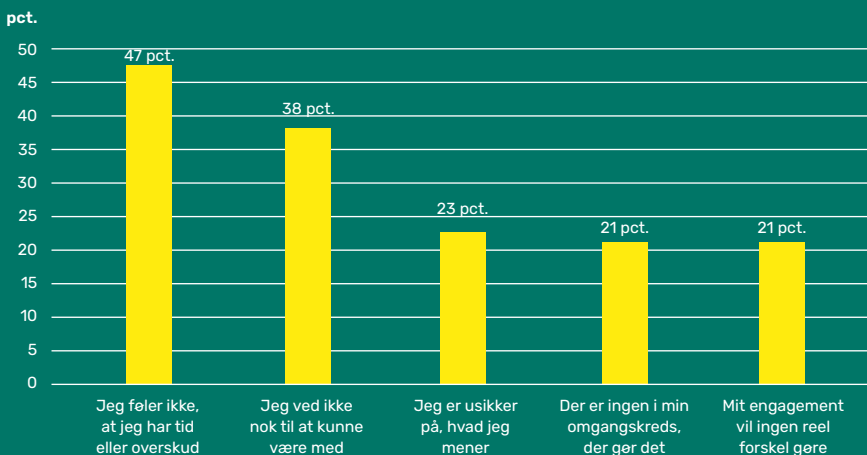
UNGES INTERESSE FOR POLITIK OG SAMFUND

I Demokratianalysen 2020 fra DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd angiver 55 pct. af unge, at de er helt eller delvist enige i, at de generelt er interesserede i politik og samfund.⁸

DE VIGTIGSTE ÅRSAGER TIL, AT UNGE IKKE INTERESSERER SIG MERE FOR POLITIK OG SAMFUND

Når unge i DUFs Demokratianalyse bliver spurgt, hvad der er de tre vigtigste årsager til, at de ikke interesserer sig mere for politik og samfund, er det disse fem grunde, der bliver valgt mest.⁹

⁸ Demokratianalysen. DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd. 2020

⁹ Demokratianalysen. DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd. 2020

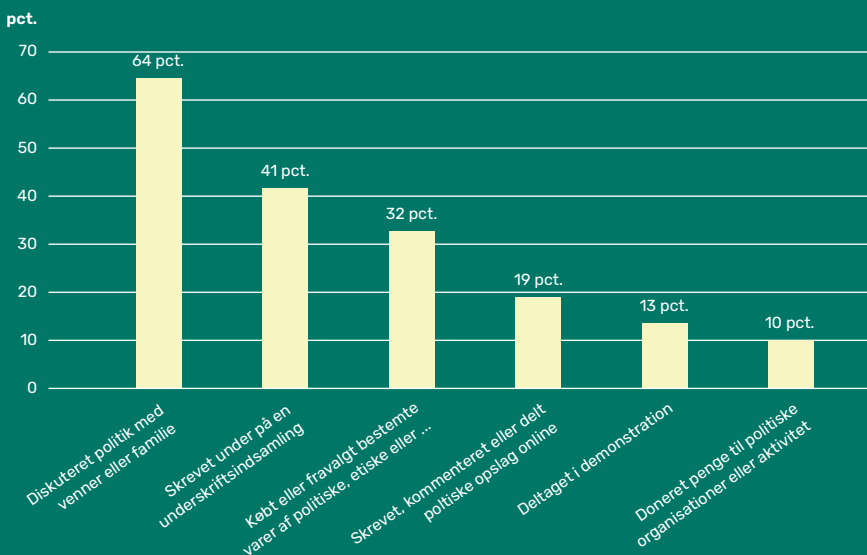
UNGES KUNDSKABER OG FÆRDIGHEDER I RELATION TIL POLITIK OG SAMFUND

Danske unge ligger nummer et, når det kommer til kundskaber og færdigheder i relation til politik og samfund, og markant over det internationale gennemsnit i ICCS 2016.¹⁰

UNGES DELTAGELSE I POLITISKE AKTIVITETER

DUFs Demokratianalyse undersøger også, hvilke politiske aktiviteter danske unge har deltaget i. Her ses de seks politiske aktiviteter, som flest unge har angivet, at de har deltaget i inden for de seneste 12 måneder. 23 pct. har ikke deltaget i nogen politisk aktivitet.¹¹

¹⁰ ICCS Hovedresultater. DPU, Aarhus Universitet, 2016

¹¹ Demokratianalysen, DUF - Dansk Ungdoms Fællesråd, 2020

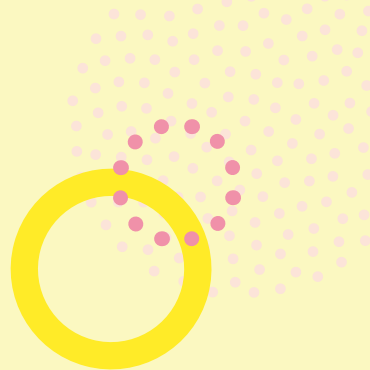
BLÅ BOG

SARA EL-KHATIB

- 18 år
- Går i 3 g. på Høje-Taastrup Gymnasium
- Er aktiv i Ungerådet i Gadehavegård og i Mellempøkeligt Samvirke

DET HANDLER OM AT BLIVE HØRT

Nøgleordene i Saras engagement er "lokalt" og "opgør", og der er mange bolde i luften det meste af tiden.

Det kommer sig af at være opdraget til at tage del i livet omkring sig og af at kunne mærke sin sag helt nede i maven.

S-toget på vej hjem fra Christiansborg Slotsplads kører tankerne i Sara El-Khatibs hoved, mens den københavnske vestegn triller forbi. Inden hun lander på hjemstationen i Høje-Taastrup, har hun besluttet sig. Hun vil skrive om, hvordan det er at være ung i ghettoen. Om det at vide, at ens barndomshjem skal sælges, bygges om eller rives ned, og om erfaringen med at blive mødt helt uden forventninger, bare fordi du har adresse i et bestemt område. Så det gør hun. Opløftet af at have været på slotspladsen den dag sammen med en masse andre, der demonstrerede imod den såkaldte "ghettopakke", der blandt andet indbefatter, at lejlighedskomplekser som det, Saras forældre flyttede ind i for 26 år siden, skal rives ned, og beboerne genhuses. Hun skriver først for sig selv og med en ide om at udgive det på Facebook, men undervejs får det mere form og en overskrift: "*Kampen mod ghettolisten er først lige begyndt*". Et par måneder senere er det, hun har skrevet, trykt i debatsektionen i Berlingske.

DANMARKS SMUKKESTE GHETTO

Sara er en ud af seks unge, der er aktive i Ungerådet i boligområdet Gadehavegård, der indtil december 2020 var på den såkaldte "ghettoliste". Det er ifølge bestyrelsesformanden i beboerforeningen – der i parentes bemærket er Saras far – til gengæld også "*Danmarks smukkeste ghetto*". Når Sara fortæller om de grønne områder og bænkene med forældre, der sludrer med hinanden, mens de holder øje med ungerne på legepladserne rundt omkring, lyder hun næsten som en turistbrochure for egnen. Hun

fremhæver også fodboldbanen, hvor der altid er nogen, der vil være med, og "regnbueblokken" i nr. 9, der er blevet renoveret for nogle år siden og har fået opgange i hver sin farve. I Saras blok, Murerskeen, er der blå. I de andre, Sylen og Øksen, rødt og grønt. Så ved man, hvor man er, hvis man er kommet for langt hjemmefra eller skal besøge nogen i området for første gang.

Da Sara og hendes ven Olcay med hjælp fra en boligsocial medarbejder startede Ungerådet op i 2018, var planen at lave aktiviteter for unge i området. Senere er det vokset og blevet til aktiviteter, der kan komme alle beboere til gavn.

"Da vi startede, håbede vi, at vi på den måde kunne blive nogle ansigter, som man kunne møde og komme til at regne med her i området. Det synes jeg faktisk, at vi har opnået," siger hun.

Sara taler eftertænksomt og afdæmpet om det barndomshjem, hun en dag skal flytte fra uden selv at have valgt det. Ikke desto mindre er der ingen tvivl om, at hun også er vred, og at hun ved, hvad hun vil med det, hun gør. Hun vil tage et opgør med det blik, hun oplever, at omverdenen har på hende og hendes naboer:

"Lige siden 2010, da ghattobegrebet kommer ind i debatten, har jeg hørt om det, og alle har talt om det. Til at starte med tænkte jeg ikke så meget over det. Men så fandt jeg ud af, hvad det betød. At der er en masse mennesker, der ikke tror, at vi, der bor her, har et arbejde eller passer vores skole eller i det hele taget er ordentlige mennesker. Jeg gider ikke have, at folk skal se på mig som sådan en undertrykt tørklædepige, der ikke laver noget eller ikke kan finde ud af at tage en uddannelse."

ENGAGEMENT MED HJEMMEFRA

Siden da har der været fart på Sara. Når hun ikke holder snor i Ungerådets sociale medier eller går til møder og arrangerer nye ting sammen med de andre i rådet, går hun i 3. g på Høje-Taastrup Gymnasium. Ved siden af arbejder hun på at blive makeupartist inklusive en Instagram-konto, der skal passes, og kunder, der skal rekrutteres.

Sara og et par af de andre fra Ungerådet har udgivet en bog "Mere end en ghetto", og sammen med Olcay har hun kørt en tur i komikeren Elli Jokars lyserøde taxa på YouTube og talt om at være unge i ghettoen. Hun er en del af YouTube-projektet Uhørt, hvor hun er med til at lave små videoer, der

sætter "emner, man ellers ikke snakker om" på dagsordenen. For Sara er det at engagere sig helt naturligt. Det har hun med hjemmefra.

"Jeg kommer fra en familie, der er meget aktiv og frivillige i alt muligt forskelligt. Vi er med til at arrangere festival i området hvert år, og da mine søstre gik til fodbold, arrangerede vi kagesalg for at tjene penge til klubben."

Hendes far, bestyrelsesformanden, er et forbillede, og det samme er hendes søstre. Sara har været med på sidelinjen i deres engagement, fra hun var helt lille, så vejen mod Ungerådet var nok brolagt, allerede før hun vidste af det:

"Jeg har hele tiden været meget inspireret af mine forældre og mine søstres engagement og af at se den positive virkning, det har haft på andre og på området. Så jeg har hele tiden vidst, at jeg også skulle gøre noget selv," siger hun.

ET STED AT BRUGE SIN STEMME

Sara har det helt fint med, at det er hende, der har ordet, og vil gerne tage det endnu mere. Sådan har det ikke altid været, og hun kan sagtens komme i tanke om tidspunkter, hvor hun gerne ville have sagt noget, men ikke gjorde det, fordi hun tøvede. Bagefter har hun altid fortrudt, så nu prøver hun at gribe den, når nogen giver hende chancen for at tale, og tager den selv, når hun kan. Ungerådet har været et godt sted at øve sig og få lov at prøve ting af. Det kan både hun og folk omkring hende se:

"Engang var jeg meget tilbageholdende, og jeg turde ikke sige så meget i sådan nogle situationer eller i klassen. Sådan er det ikke mere. Det siger min familie og mine venner, der har kendt mig, fra før jeg blev aktiv i Ungerådet, også".

Drømmen er, at hun og de andre fra Ungerådet kan komme endnu mere ud over rampen. Hun har lige holdt sine første foredrag, og det passer hende rigtig godt, at der er nogen, der lytter. Det var også det, der var pointen med læserbrevet til Berlingske dengang og med alt det, hun laver i Ungerådet. At blive hørt.

"Nogle gange spørger mine venner mig, hvorfor jeg laver alt det, jeg laver, og hvorfor jeg skriver de ting, jeg gør, og risikerer en masse hate for det. For mig er det bare ... vigtigt," siger hun.

Spørger man hende, hvor hun er om 10 år, er der både tøven og et prompte svar:

"Ja, altså jeg bor jo ikke her i Gadehavegård længere" – og så lidt efter: "Men jeg vil gerne have givet Ungerådet videre til nogle andre. Have vist nogen, at de sagtens kan gøre det, jeg gør, eller skrive sådan, som jeg gjorde. Der er en plads til dem, ligesom jeg har fundet en plads til mig her lige nu."

UNGERÅDET I GADEHAVEGÅRD

Ungerådet i Gadehavegård er for unge mellem 14 og 18 år i Gadehavegård. De mødes cirka en gang om ugen. De får ideer til aktiviteter, lægger planer og fører dem ud i livet. De laver aktivitetsaftener med boldspil på plænen, har inviteret en dansetrup til at optræde til eid, afholdt comedyaften og været til juletræstænding. De er også med til den årlige festival i området. Ungerådet har eksisteret siden 2018. Rådets arbejde understøttes af en medarbejder fra den boligsociale helhedsplan, der har navnet "Det spirer i Gadehavegård", og dækker over en masse andre tiltag ud over rådet. Der er seks unge i rådet og altid plads til flere, der vil være med.

Ungerådet står også bag bogen "Mere end en ghetto", der er udgivet i 2019.

BLÅ BOG

LUCAS GRØNDAL

- 23 år
- Går på FGU Øresund og er i praktik som eventkoordinatorelev på Flynderupgård Museet
- Er aktiv i elevorganisationen Modstrøm

FORDI
FÆLLESSKAB
STYRKER
FAGLIGHEDEN

UD PÅ UVANT FARVAND

Lucas har prøvet lidt af hvert i uddannelsessystemet og vil godt gå med til at blive kaldt 'rodløs', i hvert fald når det handler om at finde et sted at høre hjemme.

I Modstrøm fandt han et fællesskab, han ikke vidste fandtes, og ikke vidste, at han manglede.

Lucas Grøndal har været lidt rundtomkring, når det kommer til at finde en uddannelsesvej. Folkeskolen, Rudolf Steiner-skole, bådebyggerlinjen på en erhvervsskole, produktionsskole og nu FGU Øresund (FGU står for forberedende grunduddannelse, red.). Han landede på det sidste, fordi det gav ham muligheden for at tage i praktik på Flynderupgård Museet og for at gå på en skole, "*der handler så lidt som muligt om at gå i skole*". Han ved derfor også et og andet om skole- og uddannelsessystemer og skal ikke spørges ret meget, før han lister sine vigtigste drømme og mål op: Der skal skabes bedre rammer for, at alle unge kan engagere sig, besparelserne på uddannelsesområdet skal stoppes, og så er der brug for en gennemgående revision af det danske skolesystem, så der bliver mere plads til mennesker og mindre plads til målstyring og ensretning. Det lyder næsten som et politisk program.

Ikke desto mindre var det faktisk ikke Lucas' egen opfindelse, at han skulle være en del af Modstrøm, der er en ny og voksende elevbevægelse for unge på og omkring FGU. Faktisk var det bare, fordi han alligevel var med i elevrådet, at det endte sådan. Pladsen i elevrådet havde han fået, fordi han "*nok var den, der var mindst modvillig*". På det tidspunkt i hvert fald.

ET SKRIDT AD GANGEN

For viljen viste sig at komme, i takt med at han fandt vej ind i det nye fællesskab i Modstrøm.

"Det var ikke noget, der bare skete på dag ét. Jeg startede meget langsomt ud med lige at skulle se tingene an og finde ud af, hvad det var for noget. Men så med tiden, og i takt med at jeg opdagede, at her var nok noget, hvor jeg kunne bidrage med noget, så blev jeg mere involveret," fortæller han.

"Og så skulle jeg også lige blive tryk. Det kom, i takt med at jeg fik lov at se de andre lidt an og lærte dem at kende og også fik et mere klart billede af, hvad det var, jeg var gået ind til. Det var egentlig ikke et spørgsmål om, hvorvidt jeg havde lyst til at engagere mig eller ej. Det var mest bare uvant farvand, for jeg vidste slet ikke, at den slags fællesskaber fandtes".

I dag sidder Lucas i Modstrøms Ungeråd, der er det tætteste på en ledelse, de kommer, han er en del af talspersongruppen og sidder som repræsentant for FGU, når den fælles elev- og studenterbevægelse mødes.

FRA UNDERTIPPET TIL NÆSTEN MODIG

Modstrøm er en forholdsvis ny elevbevægelse, der blev skabt, i takt med at produktionsskoler ikke længere skulle være produktionsskoler. En reform skabte FGU'en – den forberedende grunduddannelse, der har flere forskellige retninger, og hvor Lucas går på den ene. Målet med bevægelsen er at give unge på og omkring FGU'en et fællesskab, sådan som andre unge har det i deres elev- og studenterorganisationer.

Rammen om det hele er elevråd på de enkelte skoler, og det øverste organ er Ungerådet, hvor Lucas er med. Han fortæller om Modstrøm som et sted, der handler om at bruge det, man er god til. De, der har hænderne skruet godt på, bidrager med at bygge scene til stormøder og events, de, der har øje for æstetik, sætter grafisk materiale op. De, der har lyst, kan øve sig i at blive gode til at gå til møder, tage ordet og øve indflydelse. Det sidste er det, Lucas gør mest. Og det er det, der gør, at han masser af gange lige trækker vejret dybt ned i maven og tager mod til sig.

"I ESB-rådet, der er et råd med repræsentanter fra alle de forskellige elev- og studenterbevægelser, der følte jeg mig sgu lidt undertippet i starten. Jeg kommer ikke med nogen politisk erfaring, sådan som mange af de andre gør, så jeg var ret usikker på, om jeg ville have noget at byde ind med, og om det var godt nok," fortæller han.

Men med tid kommer råd. Eller i hvert fald erfaring, man kan vokse af:

"I takt med at jeg får en større viden, en større sikkerhed i, hvad det er, vi arbejder med – hvilke konsekvenser vores beslutninger har, og hvad det er, vi vil – så har jeg lært ikke at være så nervøs og tro mere på os og det, vi laver, og på mig selv. Der kan jo ikke ske noget, der er farligt, eller noget, der kan gøre ondt på nogen måde. Heller ikke, selvom det godt kan føles sådan, lige når man står i det."

"DET ER JO FOR VILDT"

En af de situationer, hvor de fleste af os ville have fået fugtige håndflader, var, da Lucas og en af hans medaktive i Modstrøm blev inviteret på besøg i DR's Deadline-studie for at fortælle om unge og frafald på uddannelserne.

"Altså, hvis nogen havde sagt til mig for et år siden, at jeg skulle være gæst i Deadline, havde jeg nok ikke troet på dem, og bagefter var jeg da også sådan lidt 'what, skete det lige?'. Det er jo for vildt, at jeg kunne gøre det," siger han.

Faktisk havde han ikke haft noget imod at slippe udenom, men da de skulle to afsted, var han nødt til at hanke op i sig selv og trodse nervøsiteten og bekymringerne for ikke at kunne nå at sige alt det, han gerne ville, på den rigtige måde på kort tid. Det hjalp, at Mark – hans makker fra Modstrøm – var med:

"Han er mere rolig. Sådan en god, lidt jordbunden type, som jeg kunne læne mig op ad."

Også fællesskabet derhjemme i Modstrøm var med til at dulme nerverne:

"Jeg er nogle gange god til at bekymre mig unødvendigt meget og se alle mulige udfordringer, jeg kan blive stillet over for, men det gjorde jeg ikke her. De andre var ligesom en usynlig støtte, så det var nemt at ryste nervøsiteten af til sidst."

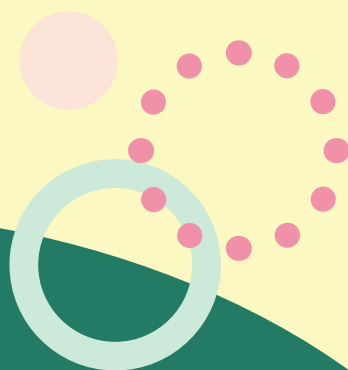
DET ER DET NÆRE, DER GØR DET

For Lucas er det at være aktiv i Modstrøm ikke en intellektuel øvelse, det er mere praktisk. Han har ikke nogen stor drøm om at blive politiker og er ikke skolet til at tænke strategisk eller at gå op i det for den sags skyld:

"For mig kan det der med at tale om at være med til at forandre samfundet eller påvirke noget godt blive lidt for stort at tænke på. Jeg kan bedre med det nære, der handler om de ting, der betyder noget for mig i min hverdag."

Og så handler det om ham selv, ganske enkelt. Om at opleve at vokse og blive dygtigere, lære nye ting, prøve sig selv af og udvikle sig som ung på vej mod voksen:

"For mig er det også en drivkraft. I teorien kunne jeg lige så godt have været med i alle mulige andre fællesskaber. Det er ikke så meget sagen. Eller jo ... Det er bare ikke den, jeg kigger så meget på til daglig. Sådan synes jeg egentlig også, at det er helt okay at have det."

MODSTRØM

Modstrøm er en bevægelse for unge på og omkring FGU (forberedende grunduddannelse, red.). Det betyder unge i alderen 15–25 år, der går på FGU eller er tidligere elev på FGU eller på en produktionsskole.

Elevrådet på en FGU-skole kan være medlem af Modstrøm og på den måde tage del i de aktiviteter, bevægelsen laver. Som elev på en FGU eller tidligere elev på en FGU eller produktionsskole kan man også selv vælge at være aktiv i Modstrøm, sådan som Lucas fx har gjort det.

Som aktiv i Modstrøm – *modstrømmer* – kan man lave alt lige fra at sætte en scene op til et event, planlægge og udføre kampagner, producere grafisk materiale til at fortælle sin historie til undervisningsministeren. Modstrøms øverste politiske beslutningsorgan hedder Ungerådet. Der sidder 10–15 medlemmer i rådet, og de bliver valgt på det årlige *Foreningsværksted*, der svarer til andre foreningers generalforsamling eller årsmøde.

KAPITEL 2 **DEMOKRATI ER** **NOGET, MAN KAN** **ØVE SIG PÅ**

DEMOKRATI ER NOGET, MAN KAN ØVE SIG PÅ

Kapitlet her præsenterer fire centrale demokratiske færdigheder, der kan styrke selvtilliden og skabe grund for demokratisk dannelse.

Vi rydder op i begreberne og peger på genveje til at skabe gode rammer og plads til demokratisk dannelse og styrket selvtillid.

folk er vi et mødested for demokrati og dannelse. Vi arbejder med træning af demokratiske færdigheder, der styrker den demokratiske selvtillid og dannelse. Vi gør det, fordi vi tror på, at demokratiet har bedst af, at så mange stemmer som muligt kommer til bordet og til orde. Og fordi vi kan se, at selv om unge i Danmark får en genial uddannelse og på mange måder klarer sig godt, når det kommer til at vide noget om politik og samfund, så er der en række barrierer, der gør, at deres demokratiske selvtillid halter, og lysten og modet til at handle mangler. Det er et tab, ikke alene for den enkelte unge, der vokser op og skal indhente et demokratisk efterslæb livet igennem, men også for vores samfund, der i mellemtiden går glip af værdifulde indsigter og ideer til løsninger på vores fælles problemer. Men selvom vi i *folk* tænker på demokrati og unge hver eneste dag og hele tiden, kan der selv for os gå en lille smule rundhyl i, om vi nu taler om dannelse, om selvtillid, om træning eller deltagelse.

Så her en kort oprydning for at undgå den værste ordforvirring:

Demokratisk selvtillid er troen på, at man har noget at byde på i en samtale, og at man tror på, at det nytter at tale og handle, at man oplever at være forpligtet til at tage del, og at der er plads til en, når man gør det. Og så er det noget andet end viden. Man kan sagtens vide alt om folkestyret, kende navnet på de sidste mange statsministre og vinde i Bezzerwizzer

hver eneste gang uden at have det som beskrevet ovenfor. Der er ikke nødvendigvis sammenhæng mellem at vide meget og så at tro på, at det er muligt at påvirke samfundet.

Du kan læse en udførlig definition på, hvad vi taler om, når vi taler om demokratisk selvtillid på side 17.

Vi tror også på, at demokrati er noget, man kan øve sig på. De fleste af os skal nok gøre det resten af livet. Det er gennem øvelsen og erfaringerne, at den **demokratiske dannelse** opstår. Dannelsesbegrebet i sig selv er på mange måder en slagmark, hvor forskellige holdninger til, hvad dannelse er og skal, ofte brydes. Gennem tiden har begrebet både haft sin storhedstid og været gemt lidt af vejen. Når vi taler om *demokratisk dannelse*, så er det ikke at lære traditionelle dyder eller kongerækker og at kunne alle de store danske forfattere på fingrene. Demokratisk dannelse er ikke Emma Gad eller klassisk klaver. Det handler i stedet om at blive til nogen og være en del af samfundet, og så er det noget, der kommer over tid. Her følger to måder at definere demokratisk dannelse på, som vi har lånt af nogle andre:

Det, der er tilbage, når du har glemt alt det, du har lært

Formuleringen her finder vi hos den svenske pædagogiske tænker fra forrige århundrede Ellen Key: *"Bildning är lyckligtvis icke blott kunskap om fakta, utan – enligt en ypperlig paradox: 'det som är kvar, sedan vi glömt allt, hvad vi har lärt'"*¹² – frit oversat; "Dannelsen er ikke bare viden om fakta, det er det, der er tilbage, når vi har glemt alt det, vi har lært". Keys ord er, siden hun skrev dem, blevet gentaget og brugt i alskens sammenhænge. Med god grund. For det giver mening at tale om dannelse som det, der ikke er pensum eller noget, man kan terpe. Det handler om lære at blive til nogen – ikke bare noget – om at smelte ind i det samfund, man er en del af, og om at indgå i den store organisme det er, kulturelt og i sin væremåde.

At lære at blive et menneske i et samfund

Ove Korsgaard, professor emeritus og en slags dannelsens *grand old man*, har ofte talt om koblingen mellem den demokratiske dannelse og medborgerskabsbegrebet. Altså det at have en følelse af tilhørsforhold til og ansvar eller forpligtelse over for det fællesskab, man er en del af, når man

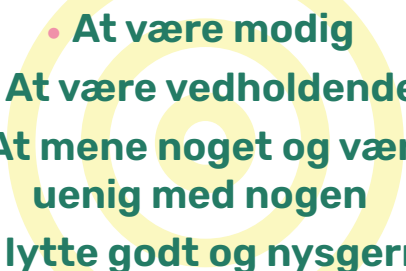
¹² Ellen Key. Barnets Aarhundrede, 1900 og Anita Brask Rasmussen, Dagbladet Information, 2018.

er borger i et samfund – lokalt og nationalt, der hvor man bor og lever, men også gerne ude i verden.¹³ Det handler om at se sin opgave, sin mening, som noget større end bare at være sig selv. Om at indgå i vores store samfunds fællesskab med engagement, ansvar og en følelse af pligt til at få alt det ud af det og give alt det tilbage, man kan.

FIRE DEMOKRATISKE FÆRDIGHEDER

Vi har tidligere i bogen her defineret *demokratisk selvtillid* som troen på, at man har noget at sige, og at nogen lytter, at man oplever at være forpligtet til at tage del, og at man kan gøre det. Og nu har vi defineret *demokratisk dannelse* som noget, der kommer med tiden og med træningen.

I vores arbejde med at træne og styrke unges demokratiske selvtillid og skabe plads til demokratisk dannelse fokuserer vi på fire demokratiske færdigheder:

-
- **At være modig**
  - **At være vedholdende**
  - **At mene noget og være uenig med nogen**
  - **At lytte godt og nysgerrigt**

Der kunne sikkert være flere eller færre, men det er vores erfaring, at det er disse fire tilsammen, der skaber det bedste fundament for at finde styrken og selvtilliden til at sige, hvad man mener, lytte til andre, føle sig forpligtet og relevant og tage skridtet mod at handle.

At være modig

Mod er forudsætningen for alt andet. Det er det, der driver, at man går fra tanke til handling eller åbner munden og tager sit første standpunkt.

Vi taler ikke om den slags mod, der får folk til at kaste sig ud af et fly med faldskærm på eller til at fortælle deres hemmelige udkårne, at de er håbløst forelskede. Det, vi taler om, er den slags mod, der får mennesker til at

¹³ Gymnasielyd: Demokrati og Medborgerskab. EMU-redaktionen, Børne- og Undervisningsministeriet, 2021.

gøre det, de ved, er vigtigt og har potentiale til at gøre en forskel. Det er det, der skal til, for at man stiller sig frem, siger sin mening, siger fra, stiller krav eller præsenterer en ny ide til, hvordan vi kan gøre tingene bedre. Mod har det med at få vokseværk af erfaringer. Når man først har prøvet at være modig i en situation én gang, kræver det noget mindre næste gang. Har man først plantet fødderne på ølkassen og holdt en brandtale, er det lettere at tage ordet i en forsamling en anden gang. Har man først prikket en ven på skulderen og spurgte: "Vil du være med til det her?" én gang, så er det lettere at invitere sig selv og andre med til at skabe forandringer igen en anden gang.

At være vedholdende

Det at prøve at skabe forandringer og påvirke samfundet med demokratisk deltagelse er ikke nemt eller sjovt hele tiden. Man støder på forhindringer undervejs, man møder modstand, man laver fejl, og der er helt sikkert nogen, der er uenige med en. Der er masser af bump og modstand, og det er lige så sandsynligt at få et "nej" som et "ja". Det kræver noget at blive ved alligevel.

Vedholdenhed er til gengæld ikke det samme som stædighed. Det er ikke bare at sige "jo", når nogen siger "nej". Det er at sige, "okay, du siger nej nu, men jeg kan godt overtale dig, hvis bare jeg finder en anden vej rundt eller

holder fast længe nok". Det er ikke at bide sig fast uden at give sig en tøddel, men det er heller ikke at slippe grebet og overgive sig med det samme. Sidst, men ikke mindst, så handler vedholdenhed ikke bare om alt det udenom, der kan komme i vejen og bremse. For barriererne og modstanden kan også findes inden i en selv. Den berømte lille djævel på skulderen skal man ofte være lige så vedholdende over for som over for omgivelserne – måske endda mere.

At mene noget og være uenig med nogen

Én ting er at mene noget. Noget andet er at mene noget og risikere, at andre er uenige med dig. Og at være god til selv at være uenig med andre. Ofte kan man føle sig klemt og gå i forsvar eller få lyst til at bakke ud, når nogen siger "nej, det har du ikke ret i". Især hvis man kun lige er gået i gang med at øve sig i at mene noget. Andre gange har man enten mest bare lyst til at være stille og se ud, som om man er enig med den anden – eller også bliver man så stædig og sikker på sit eget synspunkt, at man slet ikke gider lytte til den anden.

Hverken det ene eller det andet er særlig stimulerende for den demokratiske samtale, og derfor er det godt at øve sig i at stå og være i uenigheden. At være sikker på sig selv uden at være skråsikker. At være modig og vedholdende med sine holdninger og meninger. Det er lige der, når vi møder hinanden i uenigheden uden at blive uvenner eller blive mast, at demokratiet er finest.

At lytte godt og nysgerrigt

Når vi nu er ved uenigheden, så er det helt afgørende i en demokratisk samtale, at man lytter og gør det ordentligt, når nogen fortæller noget til en. Kun sådan kan man forholde sig til, om man er enig, eller formulere et modsvar. Hvis ikke man lytter i første omgang, finder man aldrig ud af, om der er noget at enes om eller kompromiser at søge.

Det at lytte godt og nysgerrigt handler ikke om at lytte efter, hvor den anden begår en fejl, eller hvor den andens argumenter ikke holder vand. Det handler heller ikke om at lytte efter, hvornår der kommer en pause, så man selv kan komme til at sige noget.

Det handler om at lytte for at forstå. For at forstå, hvor den anden kommer fra, hvad den anden faktisk mener, og for at forholde sig til sig selv i det. Det er første skridt i en demokratisk samtale.

GENVEJE TIL DEMOKRATISK DANNELSE

Vi siger det igen og igen: Demokrati er noget, man kan øve sig på. Men for unges vedkommende vil det ofte ikke være dem selv, der bestemmer, om og hvordan de kan få lov at øve sig, fordi der allerede er andre, der har magten over mange af de rum, de færdes i. I skolen er det lærere, i det formelle politiske system er det de folkevalgte, lovgivningen og demokratiets grundstrukturer, der udgør rammerne, i familien ofte forældrene og i foreningsfællesskaber er det både kulturen og vedtægterne, der definerer, hvad der kan laves om og presses på. Når vi møder unge i vores demokrati-træning, er det også i høj grad os, der sætter rammerne. Alt for mange steder praktiseres skindemokrati, hvor unge inviteres med om bordet, ikke for reelt at være med til at beslutte, men for at pynte på processen. Det duer ikke, for skal man lykkes med at træne og styrke den demokratiske selvtilid hos unge og skabe rum for, at det sker, så er der nødt til at være noget på spil. Det skal koste noget, der skal være magt og indflydelse at få, der skal være forandringer i sigte og succes, nederlag og erfaringer at høste. Ellers er det bare noget, vi leger, eller endnu værre: bare noget, vi siger, mens vi i virkeligheden mener noget andet.

Lad os tage et anekdotisk eksempel: For nylig underviste vi en 9. klasse og var på besøg på deres skole. På førstedagen tog skolelederen imod og sagde et par ord til os og især til eleverne. Hun talte om, hvordan demokratiet var levende og tilgængeligt på deres skole, og at hun glædede sig til at se dem tage endnu mere ejerskab over det i fremtiden. Da hun var gået, talte vi med en gruppe elever, der gennem de foregående uger havde arbejdet målrettet på at få lærerne på skolen til at bruge samme digitale platform til at notere elevernes lektier i frem for to forskellige og den gammeldags tavle på forskellige tidspunkter i forskellige fag. Eleverne havde bedt om og fået et møde med selvsamme skoleleder, fortalt hende om problematikken og fremlagt deres forslag til en løsning: en regel om én platform for alle lærere. Svaret var, lidt karikeret; *"Det problem har jeg aldrig hørt om, så jeres løsning er overflødig. Men tak for besøget."* Eleverne gik selvsagt skuffede derfra. De var blevet lovet chan-

cen for at påvirke og forandre, men blev mødt med en afvisning af dem og deres ideer. Den demokratiske træningsbane, skolelederen havde fortalt dem, at skolen kunne være, var lukket.

Hører man – som den pågældende skoleleder, vi og mange andre – til dem, der har magten over et rum i et fællesskab, er det helt afgørende at overveje, hvor meget af det, man er villig til at give væk. I hvert fald hvis man også tror på, at det er vigtigt at styrke demokratiet omkring en. Som redskab til refleksion anbefaler vi Roger Harts deltagelsestige – en ny-klassiker inden for deltagelsesteori. Stigen giver et sprog, der kan hjælpe

Trin 8:	Elev-initiativ, beslutninger i fællesskab mellem elever og voksne	Elever tager initiativ, starter projekter, inviterer voksne.
Trin 7:	Elev-initiativ og beslutninger af voksen.	Elever tager initiativ og har beslutningskompetance. Voksne står til rådighed.
Trin 6:	Voksen-initiativ, beslutninger i fællesskab mellem elever og voksne	Voksne tager initiativ, men elever er med i alle faser og er med til at træffe beslutninger.
Trin 5:	Konsulteret og informeret	Projekter designes og udføres af voksne, men elever er konsulteret, de har fuld indsigt i processen og deres synspunkter tages alvorligt.
Trin 4:	Udpeget og informeret	Voksne inviterer elever til at medvirke i en bestemt anledning, informerer dem om hvorfor og på hvilke præmisser.
Trin 3:	Symbolisk deltagelse	Eleverne bliver spurgt til deres synspunkter på et bestemt emne. De har ingen eller ingen mulighed for at påvirke måden, de kan udtrykke sig på.
Trin 2:	Dekoration	Elever deltager, men forstår ikke, hvad det drejer sig om.
Trin 1:	Manipulation	Eleverne siger og gør det, som de voksne foreslår eller fortæller dem.

*I teksten her tales der om 'elever'. Der kunne lige så vel have stået 'unge', 'borgere' eller noget helt tredje. Stigens principper kan appliceres på mange sammenhænge.
Kilde: Roger Hart i 'Eleverspektiver – hvorfor, hvad og hvordan?'*

til at sætte ord på, hvad det er, vi ser og taler om, når det handler om reel demokratisk deltagelse – og den dannelse, der følger med – og hvornår der er tale om noget andet eller mere indskrænket. Modellen, som Hart udviklede i 1997, viser otte trin, som deltagelse kan foregå på.¹⁴ Trinene 1-3 betegnes som *”ikke-deltagelse”*, til trods for at det ligner. Og netop den pointe er væsentlig i sig selv. Skal vi derop, hvor det ligner mere reel demokratisk træning og erfaring, skal vi som minimum op på trin 5: *Unge høres på deres egne præmisser og anerkendes som relevante bidragydere i beslutningen.*

Der skal altså være noget på spil og noget at vinde – eller tabe – for at den demokratiske selvtillid for alvor kan stå sin prøve og den demokratiske dannelse rodfæste sig. Det betyder til gengæld ikke, at man ikke kan starte med at øve i trygge rammer, hvor det, der er på spil, måske er mindre – på et lavere trin af stigen, om man vil. Man kan sagtens starte med at træne mod ved at hoppe op på ølkassen eller råbe sine meninger, så højt man kan, ud fra en bakketop, sammen med nogen, man kender, og som man ved, vil klappe ad en, når man er færdig. Man kan sagtens sørge for, at der er plads til at træne at lytte og være nysgerrig i et fællesskab og tage små skridt ad gangen ind i uenigheden der.

Når man træner og øver sig, er der nogle genveje, man kan være opmærksom på – en slags snydekoder til at komme i gang. Det er dem, vi benytter os af, når vi laver demokratisk træning med unge og sætter dem i gang med at finde ud af, hvor der er noget på spil for dem:

Brug kroppen sammen med hovedet. Demokrati handler ikke om at vide alt eller vide det rigtige. Det er noget, man gør med hele sig selv, med hele sin organisme. At være modig eller vedholdende kan man ikke læse sig til, men man kan mærke, hvor det sidder og arbejde med det. Man kan mærke modet, der kommer med en kildren i maven, eller vedholdenheden der får kæberne til at spænde. Man kan mærke den kriblen i fingrene, der følger med at have gjort noget og vundet eller fået flere med. Tænk over, at man kan bruge kroppen til at lagre erfaringer og holde på den demokratiske dannelse – så er der kortere vej næste gang.

¹⁴ Childrens participation. Theory and Practice of involving young citizens in community development and environmental care. Roger Hart, 1997.

Brug kroppen til at træne vedholdenhed. Her er det elever fra Aarhus Statsgymnasium, der holder ved og holder fast i den klassiske disciplin tovtrækning. Det at engagere sig i samfundet og vinde en sag har meget til fælles med at trække tov, og her er det kroppen, der lærer det, så hovedet kan bruge det senere

Gør det igen. Dannelse sker over tid, og nærmest uden at man mærker det. Man går ikke fra demokratisk utrænnet til superdemokrat med det samme, men man lærer det hen ad vejen. Det er ikke noget, man kan læse op til at gå til eksamen i og så -'bum' - så sidder det der, eller noget, der kan gøres med en enkelt sommerlejr eller temauge. Det at øve sine demokratiske færdigheder eller skabe situationer, hvor andre kan gøre det, er nødt til at være noget, der kommer igen og igen og igen. Gentagne erfaringer sætter sig og vokser videre.

I slutningen af bogen har vi beskrevet nogle af de bedste øvelser fra vores demokratitræning. Du finder dem fra side 89. Der er både noget til kroppen og til hovedet og gode råd til at holde den ægte træning ved lige over tid.

Find styrken i fællesskaberne. I *folk* og i bogen her kobler vi også demokratisk selvtillid til fællesskaber. For det er ofte i dem og med dem, at vi vokser ind i følelsen af at kunne, ville, turde og have ret til at skabe eller ændre noget. Det er der, den demokratiske selvtillid kan bo, gro og vokse. I den norske tv-serie SKAM siger en af hovedpersonerne, at "*mennesker trenger mennesker*"¹⁵ – altså, at vi mennesker har brug for hinanden. Det er sandt på mange planer og gælder også, når det kommer til at udvikle og styrke den demokratiske selvtillid.

På de kommende sider giver vi en ultrakort beskrivelse af, hvad fællesskaber egentlig er for noget, og hvad det er, de kan.

¹⁵ SKAM, sæson 2, episode 11. NRK, 2016.

STYRKEN FINDES I FÆLLESSKABERNE

Vi siger, at fællesskaber er den bedste træningsbane, man kan ønske sig, når det handler om at styrke den demokratiske selvtillid. Det gælder, uanset om det er det fællesskab, vi alle sammen bliver puttet ind i, når vi starter i skole, eller om det er fællesskaber, man selv vælger aktivt til eller bare dumper ind i nærmest uden at bemærke det undervejs.

Her gennemgår vi ultrakort, hvad fællesskaber er, hvad de kan, og hvorfor de virker i relation til den demokratiske selvtillid og dannelse.

HVAD ER ET FÆLLESSKAB BYGGET AF?

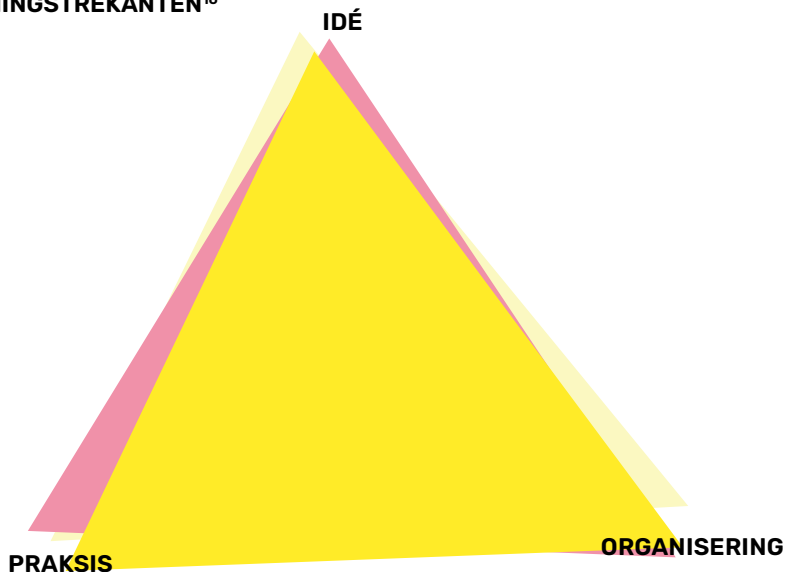
Fællesskaber kommer i mange former og af mange forskellige anledninger, og det kan ved første øjekast være svært at få øje på, hvad de mange mulige fællesskaber har til fælles. Kort sagt handler fællesskaber både om gøren og væren. Gøren refererer til at gøre, handle og skabe. Væren handler om at være sammen om få noget til at ske og om at være og være sammen om noget på en bestemt måde. Selvom fællesskaber både kan være selvvalgte eller nogle, man har fået foræret, og selvom de dannes om alt fra hobbyer, politiske holdninger eller en særlig forkærlighed for dette eller hint, og aktiviteterne er lige så forskellige, så er der et par markører, der går igen for en mange fællesskaber

- **Ideen:** det, der gør, at fællesskabet overhovedet eksisterer, og at menneskerne i det er sammen med lige netop hinanden om at gøre lige netop det, de gør. Andre kalder det værdier, og det er sådan set også meget

rammende. Det handler ikke så meget om det, man gør, men om grunden til, at man gør det.

- **Organiseringen:** måden, man er sammen på, når man er sammen. Ikke om det er sjovt eller alvorligt eller begge dele, men om måden, der er sat rammer for fællesskabet på. Medlemskaber, tillidsposter, grupper og samværsregler er alt sammen en del af organiseringen, og den kan i sig selv være mere eller indre demokratisk. I alle fællesskaber er der forskellige roller til forskellige mennesker – én er formand, én er den, der altid har kage med, og andre er noget helt tredje. Alle roller er væsentlige og med til at opretholde fællesskabet og vores eget tilhørsforhold til fællesskabet.
- **Aktiviteterne:** det, der gør, at man mødes i fællesskabet. Når nogle laver aktiviteter og bygger fodboldmål til områdets børn, når andre lægger planer, maler bannere og finder på slogans. Når nogle går sammen om at skabe en bedre skole for dem, der kommer efter dem, og når andre igen mødes om noget helt fjerde. For de fleste starter vejen ind i fællesskabet med aktiviteten, så kommer ideerne og opmærksomheden på organiseringen trissende lidt efter.

FORENINGSTREKANTEN¹⁶

¹⁶ Demokratihåndbogen. DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd, 2020.

HVAD KAN FÆLLESSKABER BRUGES TIL?

Fællesskaber muliggør alt muligt. Når vi taler om dem i relation til at styrke den demokratiske selvtillid, så kan fællesskaber bruges til især tre ting:

1. De kan være en træningsbane

Vi siger, at demokrati er noget, man kan øve sig i, og at der er nogle færdigheder forbundet med det at engagere sig i og deltage i demokratiet – at være modig, at have en mening og sige den højt, at lytte nysgerrigt og at være vedholdende. For alle disse fire færdigheders vedkommende er fællesskaberne den perfekte træningsbane til at øve sig i dem på. Fordelen ved fællesskaber er, at man meget ofte allerede har ideen til fælles – og derfor kan de være en lidt tryggere ramme at gøre noget nyt i. Det er nemmere at stille sig op og ytre sig, hvis man kender dem, der hører på, og ved, at de er på ens hold i forvejen. Det samme gælder det at lytte, være modig og være vedholdende.

Det er nemmere at prøve sig selv af i fællesskaber, hvor man føler sig tryk og oplever ikke bare at have noget til fælles, men også at være fælles om noget.

2. De kan skabe magt

Intet demokrati uden "demos" – altså uden folket, som ordet *demos* betyder. I den her sammenhæng kunne man også sige: Intet demokrati uden andre folk eller andre mennesker. Fordelen ved fællesskaber er nemlig også, at de skaber magt. Det handler om noget så åbenlyst som at være i overtal eller være mange. Jo flere man er, jo stærkere er man. Det kræver ganske enkelt mere at ignorere et pres, et krav eller en opfordring fra rigtig mange mennesker på én gang end at overse en enkelt eller to, der forsøger at få ordet. Det føles måske ikke fair, og det er langt fra altid, at det at det virker, men der er styrke i fællesskaber.

Fællesskaber kan desuden fungere som stemme for de få eller for dem, der ellers ikke har den eller har sværere ved at finde adgang til at bruge den. Nogle fællesskaber kan repræsentere andre, og nogle få kan få ordet på vegne af de mange. Især hvis man er valgt og har en demokratisk organisering, kan fællesskaberne også på den måde være en demokratisk magtfaktor.

3. De kan være modgift til et samfund, der står skævt

Ud over at fællesskaber føles godt, at langt de fleste mennesker godt kan lide at være i dem og være en del af dem, så viser al erfaring, at de kan virke som antidot, en slags modgift, imod en række ting, der ellers risikerer at trække samfundet skævt: Imod ensomhed – fordi de tilbyder tryghed, mennesker, venner, imod ekkokamre – fordi man automatisk møder andre og kan støde på folk, der tænker og er anderledes end en selv, imod individualisme – fordi fællesskab i sin natur handler om de mange frem for de få, og imod polarisering – som med ekkokamrene, fordi det er sværere at være stærk modpol til nogen, man har mødt og fået forståelse for i et fællesskab.

Der er ingen garanti for, at fællesskaberne gør nogen af delene beskrevet ovenfor, og træerne vokser jo ikke ind i himlen. Djævlens advokat vil kunne argumentere for, at fællesskaber lige så godt kan være det modsatte. Her er det igen væsentligt at være opmærksom på, om der er tale om fællesskaber med en demokratisk organisering og ide. Starter man der, er man som regel godt på vej.

Psst: Hvis du vil læse to eksempler på, hvordan meget forskellige fællesskaber kan være geniale demokratiske træningsbaner, så find historien om Lucas på side 34 og om Jakob på side 56.

Historien om Sara på side 28 er et eksempel på, hvordan man kan arbejde med at få en stemme og skabe magt gennem fællesskaber, og Julies historie på side 62 handler om at være i et fællesskab, der tager livtag med ensomhed og bringer unge, der bokser med livet, sammen.

A portrait of a young man with light brown hair and glasses, wearing a white shirt and red suspenders. The background is a blue wall with yellow stars, resembling the European Union flag. There are decorative elements: a light green circle with yellow stars and pink dots in the top left, and a light green circle with pink dots in the bottom right. A yellow circle is also in the bottom right.

BLÅ BOG

JAKOB KONRAD KJELDSSEN WIND

- 17 år
- Går i 2. g på Gammel Hellerup Gymnasium
- Er politisk sekretær i Europæisk Ungdom

EN KASSE LAKRIDS- PIBER, KAHOOT OG ET STED AT VÆRE EN NØRD

Jakob har et hjerte, der banker bruxellesblåt, og har fundet plads til at være sig selv sammen med andre i Europæisk Ungdom. For ham var vejen ind i fællesskabet ét skridt ad gangen, ledt an af fælles interesser og andre, der bød ham med.

I dag hænger han ved og har taget over som den, der inviterer flere ind og organiserer ting at mødes om.

Hvor langt skal et kondom være ifølge europæisk lovgivning? 170 mm, så vidt Jakob Wind lige husker, eller i hvert fald deromkring. Spørgsmålet er et af Jakobs yndlingsspørgsmål, når han arrangerer social komsammen i sin lokale afdeling af Europæisk Ungdom og ruller ud med hele foreningens fælles yndlingsaktivitet: quizspillet Kahoot. Selv er Jakob, ud over at have titlen af politisk sekretær i Europæisk Ungdom, ukronet mester i spillet og i hvert fald indehaver af vindertitlen fra den første julefrokost, han var med til i foreningen. Dengang var præmien en kasse lakridspiber – en reference til en anden tilbagevendende joke om myterne om det europæiske fællesskabs fortræffeligheder.

Om sig selv siger Jakob, at han er en nørd. Når han har fri fra gymnasiet og ikke lige er til kor eller afsted i badmintonklubben, så træner han debat sammen med andre unge, der også synes, at politik og samfund er noget, man taler om og mener noget om. Så meget endda, at han for nylig deltog i en debatturnering, som ligesindede fra Kroatien havde arrangeret online.

Man kunne også bare sige, at Jakob er optaget af samfundet omkring ham, og at han bliver glad af at diskutere, hvad der er op og ned og skal være frem og tilbage. Det er det, der gør Europæisk Ungdom til det perfekte fællesskab for ham:

"Jeg har altid syntes, at politik er interessant, og jeg tror nok, mine venner har syntes, at jeg var lidt kedelig eller ikke helt forstod, hvorfor det lige var det, jeg gerne ville snakke om. I Europæisk Ungdom har vi det alle sammen på den her måde og griner af de samme lidt interne EU-jokes, du ved," siger han og griner lidt forlegent.

Han ved godt, at det ikke er alle 17-årige, der deler den humor. Men det gør ikke noget.

ET SKRIDT AD GANGEN OG SÅ ENDELIG MED

Jakob har været en del af Europæisk Ungdom siden 2019 og startede selvfølgelig der, hvorfra det hele går – i Den Europæiske Unions centrum, Bruxelles. Jakob har en far, der arbejder i Bruxelles, og han gik derfor et år i 9. klasse på Europaskolen der.

"Jeg gik i skole med mennesker fra 27 forskellige lande og havde bl.a. historie og geografi sammen med dem. Så jeg fik ligesom oplevelsen af, at vi både kan noget hver især som lande, men også skal gøre os umage for at gøre ting sammen og give plads til, at vi kan være forskellige. Det havde jeg lyst til at beskæftige mig mere med."

Så han meldte sig ind i Europæisk Ungdom. Vejen fra medlemsblanket til politisk sekretær krævede til gengæld lige et par tilløb mere. Første skridt var et event på den finske ambassade i København, som foreningen havde arrangeret:

"Jeg dukkede op der og kendte ikke rigtig nogen, så det var både meget spændende, men også lidt akavet. En ambassade er jo ikke ligefrem sådan et sted, hvor man helt casual kan gå rundt og snakke," husker han.

Ikke desto mindre nåede Jakob både at stille et kritisk spørgsmål til ambassadøren, som de andre stadig husker ham for i dag, og at tale med et par af de unge, der stod bag arrangementet:

"Hende, der var tovholder til eventet, kom over og snakkede med mig og fortalte lidt mere om foreningen og de ting, man kan være med til, og sagde, at jeg jo bare kunne komme med, hvis jeg havde lyst."

Siden dukkede Jakob op, først til et af foreningens åbne bestyrelsesmøder i lokalerne på Frederiksberg, hvor Europæisk Ungdom holder til, og senere hen til den famøse julefrokost med lakridspiberne. Der mødte han en masse nye mennesker og fik for alvor fornemmelsen af, hvad det ungdomsfællesskab, han indtil da mest snusede til, faktisk var for noget. Efter det var han med, og det har han været siden.

DET HANDLER OM AT PÅVIRKE NOGET

Jakobs engagement i Europæisk Ungdom fylder en del. Han går til månedlige bestyrelsesmøder, taler med nye medlemmer i foreningen, når de melder sig ind, prikker til dem, der er gået lidt i dvale, arrangerer festlige indslag og finder på ideer til debatarrangementer. For nylig har han været vært for et medlemsarrangement om unge i Østeuropa, 30 år efter Murens fald, hvor han havde inviteret to journalister med kendskab til området til at komme og fortælle online.

“Jeg vil gerne være med til at rykke noget i foreningen og arrangere, at vi mødes og laver noget sammen eller inviterer nogen udefra, så vi kan diskutere et spændende emne. Jeg kan godt lide at sætte noget på dagsordenen og diskutere det igennem, så det kan føre til noget mere,” siger han.

Det var også derfor, at han et par dage før foreningens seneste såkaldte efterårsseminar skribede et forslag til en ny resolution ned og sendte det ind. På efterårsseminaret mødes foreningens medlemmer for at diskutere og udvikle politik, nærde igennem og hygge sig sammen. En “resolution” definerer foreningens politik på et bestemt område – fx ønsker til EU’s klimapolitik eller håndtering af flygtningekrisen. Jakobs resolution handlede om en europæisk mindsteløn, og han ville have, at foreningen skulle være for, også selvom han godt vidste, at emnet både var kontroversielt, og at en masse af dem i salen ville være uenige med ham. Ikke desto mindre: Op på talerstolen gik det, og Jakob argumenterede, så godt som han har lært det, og sådan som han har øvet sig på i sin fritid længe før den dag. Andre efter ham tog ordet, talte imod, talte for og til sidst skred medlemmerne til afstemning.

“Og så stemte de for! Jeg var vildt overrasket og rigtig glad. Altså, det er jo ikke ligesom at score mål i fodbold, som man sådan jubler over på den der måde med armene oppe over hovedet, men det var rigtig fedt. For

mig er det lige præcis det her med at skabe og påvirke noget politik til mit fællesskab, der er det spændende.”

Og selvom det kan lyde nørdet, er det det, der er frihed for Jakob:

”Det fantastiske ved at mødes i Europæisk Ungdom er, at det er helt modsat skolen, hvor man får at vide, at man skal læse en bestemt tekst og svare på nogle bestemte spørgsmål på en bestemt måde. Her er det os selv, der bestemmer, hvad vi skal arbejde med, hvad vi vil bruge vores medlemskroner på, hvad vi mener og ikke mener. Og så gør vi det sammen.”

EUROPÆISK UNGDOM

Europæisk Ungdom er en ungdomsforening, der kæmper for at bevare og udvikle EU hovedsageligt gennem oplysning. De arrangerer oplæg, seminarer og laver forskellige kampagner om EU.

Foreningen har lokalafdelinger over hele landet, hvor medlemmerne mødes om en række forskellige aktiviteter – alt fra månedlige møder, seminarer og workshops, hvor man sammen øver og sender debatindlæg afsted til medierne, til studieture til Bruxelles og større seminarer.

Europæisk Ungdom er tværpolitisk og medlemmerne spænder vidt på den politiske højre-venstre skala. Det, de har til fælles, er et bankende hjerte og en stor interesse for europæisk politik.

BLÅ BOG

JULIE NIELSEN

- 20 år
- Går på 3. år på IB-uddannelsen på Nyborg Gymnasium
- Er bestyrelsesmedlem i SIND Ungdoms lokalklub i Nyborg

PLIGT PÅ DEN GODE MÅDE

For Julie Nielsen er frivilligt arbejde ligesom en refleks. Det er bare noget, hun gør, uden at tænke så meget over det, og sådan har det altid været.

Hun synes både, at det er en pligt, og så er det en anledning til at gøre det, hun er bedst til – at bygge relationer til andre mennesker.

”Jeg var nok et lidt nederen barn, faktisk...”
Julie Nielsen på 20 år tygger lidt på erindringer om sig selv og sine første skoleår – Julie sådan cirka 0.-5. klasse:

”Det var ikke, fordi jeg som sådan blev mobbet, men jeg var i hvert fald heller ikke populær. Jeg tror bare, at der ikke var ret mange, der kunne lide mig. Heller ikke, selvom jeg virkelig prøvede på at få folk til det.”

I dag er det heldigvis anderledes, og Julie føler sig ikke længere udenfor. Hun går på IB-uddannelsen, der er en international gymnasieretning i Nyborg. Egentlig kommer hun fra Kolding, så i hverdagene bor hun i en af skolens lejligheder sammen med sin roomie, Sofie. I lejligheden har de hvert sit værelse, fælles stue, køkken og bad og mere frihed end det første år, da hun boede på Rød Gang på skolens kostskoleafdeling. Der var der til gengæld fællesspisning både morgen, middag og aften. For det meste er der en masse mennesker omkring hende, for sådan foretrækker hun det.

PIZZA OG PLADS TIL AT VÆRE SIG SELV

En gang om måneden kommer Julie lidt før for at åbne og gøre klar i lokalerne, som huser SIND Ungdom i Nyborgs klubaftener. Hvis der er nye unge, der gerne vil være med, mødes hun med dem og sørger for at

byde velkommen. Ellers gør hun bare klar, så der er rart, når resten dukker op.

De unge, der kommer til klubaftenerne, har det til fælles, at de slås med deres sind. Nogle med diagnoser, andre uden. Det er ikke så vigtigt. Der er plads til at tale om, hvad du kommer med, men du må også gerne blive fri. Klubaftenerne har som regel ikke det store halløj på programmet. Sammen med de unge, der er kommet, finder hun ud af, hvad de har lyst til at lave og spise til aftenmad. Hvis de er for flade, sker det, at de ringer efter en pizza og smider sig på langs med en film. Andre gange spiller de spil, hænger ud, sludrer.

”Det vigtige er ikke, hvad vi laver, men at vi laver noget. At vi er der, og at der er et sted, hvor man kan være fri af alt det, der ellers tynger. Der burde være en SIND-klub alle steder, synes jeg! Det er helt forkert, at det stadig er et tabu at tale om, når man har det svært. Det vil jeg gerne være med til at skubbe til,” siger Julie.

Hun har været med, siden de startede klubben i 2019, og er en del af den lokale bestyrelse sammen med to andre frivillige. De fungerer som tovholdere og sørger for, at der sker noget, at der er frivillige nok til at dække onsdagene, og at det hele kører, så flere unge med ondt i sindet kan opleve at have et sted at høre til.

SÅDAN HAR DET ALTID VÆRET

Der er mange ting, Julie gerne vil lave om på og skubbe til her i verden. Og der har været mange gange, hvor hun har gjort det:

”Jeg har altid gerne villet være frivillig og engagere mig i andre mennesker og i noget, hvor jeg kan mærke, at der er en menneskelig kontakt. Jeg ved faktisk ikke helt, hvorfor det er sådan med mig,” siger hun.

Tidligere har hun været frivillig og læst højt for ældre. Da der kom et stort antal flygtninge til Danmark i 2015, var Julie også klar til at tage en tårn på den campingplads i byen, hvor nogle af de nytilkomne flygtninge blev indkvarteret. Her gav hun den i en periode som legetante for børnene, der var med.

”Da jeg var 16 år, ville jeg vildt gerne være besøgsven på et plejehjem, men det kunne jeg ikke få lov til, før jeg var fyldt 18. Det kan jeg huske, at jeg var ret skuffet over.”

Hendes vej ind i SIND Ungdom var lidt ligesom den gode, klassiske kærlighed – lidt tilfældig, ikke forventet, men helt rigtig, da den så alligevel kom. En mindre poetisk udlægning af historien er, at Julie efter at have set et opslag på internettet deltog i et informationsmøde med en ansat fra SIND, der inviterede hende og de andre deltagere til at være med til at starte et nyt klubtilbud.

"Jeg syntes, det lød sjovt og meningsfuldt, så jeg meldte mig. Og nu kan det bare ikke være anderledes. SIND Ungdom er blevet en del af mit liv."

På et tidspunkt skal hun også videre fra SIND Ungdom, og det er også okay. Man behøver ikke være det samme sted altid.

IKKE BARE EN SAMARITANER

Omdrejningspunktet for hele Julies frivillige engagement er lysten til at være sammen med nogen og mærke mennesker. Det er lige der i relationen, at hun har det godt. Og så handler det måske også om, at regnskabet fra barndommens minus går lidt mere i plus på den måde. Undervejs får hun en masse igen. Venner, gode aftener og færdigheder, hun kan bruge senere. I SIND Ungdom har hun været på kursus og lært at lytte uden at lægge ord i munden på den, der taler, og at det er helt fint bare at sige "ja, det lyder virkelig som noget lort" uden også at prøve at fikse det hele.

Mest af alt, har hun lært noget om at tage ansvar. Om at være 20 år gammel og være noget for nogle, der bokser med livet, og måske endda er ældre end hende selv, men også om at have ansvar for det at drive et fællesskab og et tilbud, som andre regner med.

"Jeg er nok blevet mere bevidst om, at jeg har taget og tager et ansvar. Rigtig mange af de ting, jeg laver i SIND, er der ingen, der har sagt til mig, at jeg skal gøre. Det gælder om at se, hvad der er brug for, og så vide, at det jo faktisk godt kan være mig, der gør det."

For Julie er det alt fra at lære at lave gode promoveringsopslag på Facebook, når der skal rekrutteres nye frivillige, til at øve sig i at sætte de rigtige grænser, når samtaler om alt det svære bliver for svære. Om at bage nok kage og om at huske at invitere borgmesteren til klubbens første åbningsreception og så også selv at holde talen på dagen. Og nok er

der indimellem mange bolde i luften, men Julie kan faktisk godt lide at være i gang:

”Altså, det gør det mig jo også bare glad. Det er ikke sådan et helligt projekt, der handler om at være en god samaritaner. Jeg synes, det går begge veje.”

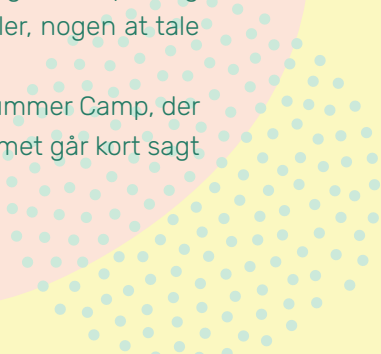

SIND UNGDOM

Foreningen SIND Ungdom arbejder for at skabe frirum og stærke fællesskaber, hvor unge sårbare kan møde andre unge i afslappede, hyggelige rammer.

Der er i alt 12 lokale klubber på landsplan. Klubberne arrangerer klubaftener, der typisk går ud på at mødes over madlavning og fællesspisning og hyggelige ting at slutte af på – brætspil, kreative sysler, nogen at tale med.

Om sommeren mødes alle, der kan og vil, til den årlige Summer Camp, der en weekend for alle medlemmer og frivillige, og programmet går kort sagt ud på sjov og ballade.

GODE RÅD FRA UNGE, DER

Vi har spurgt de fire unge, der optræder her i bogen, om de har gode råd til andre unge, der drømmer om at gribe demokratiet og engagere sig i samfundet:

JULIE NIELSEN

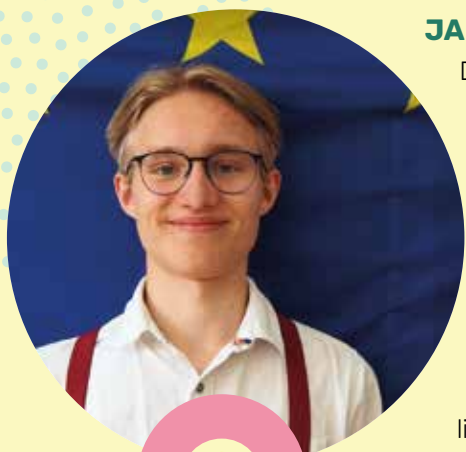
Kort sagt: Det behøver ikke være så besværligt at komme i gang med. Jeg har grebet de muligheder, der var, der hvor var jeg alligevel har min hverdag, f.eks. i forbindelse med min skole i elevrådet. Jeg har op søgt frivilligt arbejde i nærheden af, hvor jeg bor. Der er helt sikkert allerede en masse ting i gang i den by eller kommune, hvor du bor, så det er bare at finde ud af, hvad det skal være, og så op søge det.

JAKOB WIND

Det at rykke noget i samfundet kommer ikke af sig selv. Det begynder i de små fællesskaber, gennem ungdomsforeninger eller på gymnasiet. Og selv om alle møderne, referaterne og den kolde kaffe godt kan lyde lidt tørt og pseudoakademisk, giver det godt nok meget igen.

Alle fællesskaberne, vennerne, de hyggelige sommerlejre og en kold øl på en varm sommerdag, mens man vender verdenssituationen. Jeg synes bare, folk skal kaste sig ud i det.

TØR OG GØR

SARA EL-KHATIB

Jeg har to råd: Det første er, at hvis man brænder for noget, så skal man gøre det. Også selvom dine venner eller din familie ikke synes, det er særligt sejt eller nødvendigvis forstår, hvad du vil med det.

Det andet er en huskeregel: Regn med, at det nogle gange kan være hårdt arbejde, og at der kan være alle

mulige nedture undervejs. Så må man

bare op på hesten igen, og så er der heldigvis

mindst lige så mange sejre undervejs, og processen er jo for det meste vildt sjov.

LUCAS GRØNDAL

Hvis jeg skulle give et godt råd til andre unge, må det nok være, at de ikke skal være bekymrede for at møde andre unge med synspunkter og holdninger, der er forskellige fra deres egne.

Det at engagere sig i noget handler rigtig meget om at snakke sammen, dele erfaringer og debattere de ting, der skiller os ad. At møde mennesker med en anderledes opfattelse af verden er en del af det, og langt de fleste er mindst lige så interesserede i at lytte og forstå, som de er i at fortælle om deres egne holdninger.

KAPITEL 3

VERDENS BEDSTE DEMOKRATISKE TRÆNINGSBANE

VERDENS BEDSTE DEMOKRATISKE TRÆNINGSBANE

I dette kapitel tager vi afsæt i skolen som eksempel på et fællesskab, der kan danne rammerne om træning af demokratisk selvtillid – en træningsbane, om du vil. Den er ikke den eneste af sin slags, men det er den eneste, vi næsten alle sammen har berøring med på et eller andet tidspunkt.

Du behøver ikke være lærer eller arbejde i grundskolen for at læse med, for der er masser af eksempler og veje frem, der kan inspirere på tværs af rum og fællesskaber.

Vi har alle sammen gået der, og kan sikkert huske fornemmelsen af sommerfugle i maven, når der skulle laves nye pladser, frygten for ikke at få nogen at være i gruppe med til projektopgaven, konflikter om alt fra rundboldregler til hvem der holdt hvem udenfor og idrætsdag i regnvejr sidste dag inden efterårsferien. Skolen er det fællesskab, der på godt og ondt former os, og det er derfor også oplagt, at kimen til en stærk demokratisk selvtillid skal sås her. Derfor bruger vi i det følgende skolen som eksempel på en træningsbane til demokrati, men vi kunne sagtens have valgt at tage vores afsæt andre steder både i uddannelsesverdenen og i civilsamfundet. Der findes heldigvis ikke kun en, men flere træningsbaner ude omkring.

I folkeskolens formålsparagraf står der, at skolen skal *"... forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati."*¹⁷

17 Bekendtgørelse af lov om folkeskolen, kapitel 1, §1: Folkeskolens formål.

Det er altså en helt central del af skolens virke at øve demokrati. Gordon Ørskov er formand for Danmarks Lærerforening og har, inden han blev fagforeningsmand, en fortid som samfundsfagslærer i Aarhus. Han ved om nogen noget om skolen og dens opgave, når det kommer til at danne ramme om børn og unges demokratiske fremtid. For ham er hele fidusen ved at putte demokrati ind øverst på dagsordenen i skolen, at man her helt af sig selv får nogle fordelagtige rammer serveret til at gøre det i:

“Skolen og klasserummet er et af de særligt forpligtende fællesskaber, vi indgår i uden for familien. Man kan ikke gå derfra. Og når det nu er forpligtende, så er vi hver især også forpligtede over for hinanden. På den måde er skolen og det fællesskab helt oplagt til at træne og prøve det levende demokrati af sammen.”

Det til trods er han ikke ubekymret. Et pres på demokratiet udefra – polarisering, resignation, decideret udemokratiske kræfter ved magten i lande ikke langt fra os selv – og en haltende demokratisk selvtillid hos danske unge gør skolens opgave endnu mere presserende. Men også den er under pres, mener Gordon Ørskov:

“Vi har fået mindre og mindre opmærksomhed på skolens forpligtende fællesskab. Vi har mere fokus på videnskolen i stedet for dannelsesskolen. Eleverne bliver målt og vejret. Det giver en præstationskultur og struktur, der gør, at eleverne fokuserer på, hvor de kan få succes i skolen, og mindre på at blive til hele mennesker. Jeg mener, vi skal være meget opmærksomme på betydningen af den udvikling. Det har vi måske forsømt igennem nogle år,” siger han.

“Demokratisk dannelse er måske nok svært at måle og veje, men det er meget mærkbart, hvis det ikke er der.”

Der er altså grund nok til at arbejde med den demokratiske dannelse i skolen, men det kommer ikke af sig selv. Det kræver omtanke og opmærksomhed – og måske endda mere i dag end tidligere.

DEMOKRATIET MÅ IKKE BLIVE ET BLUFNUMMER

Faktisk har vi en skole og et samfund i det hele taget, hvor der tales ret meget om inddragelse af unge – en tendens, der også rækker ud over skolen og findes mange andre steder. Det er både de klassiske former som elevråd og klasserumsbeslutninger i skolen og i nye ungepaneler og -råd og alverden ude omkring og i det politiske system. Så hvordan står det egentlig til med at skabe plads til den demokratiske dannelse og give unge

reel mulighed for selv at mærke, prøve, teste og fejle i demokratiet, sådan som det fungerer, der hvor vi mødes i fællesskaberne?

Esther Vyff er formand for Danske Skoleelever. Hun er 16 år, og som repræsentant for skoleelever i hele landet kan hun spotte skindemokrati på lang afstand. Et eksempel:

"Jeg sad til møde med en kommune, som gerne ville have en ungefølgegruppe. Problemet var bare, at der i den følgegruppe skulle sidde nogle skoleledere, nogle lærere og alle mulige andre voksne. Ingen unge. Der er mange, der er rigtig gode til at snakke om at inddrage unge, og næsten lige så mange, der er dårlige til at gennemføre, når det kommer til stykket," siger hun.

Et andet eksempel finder vi i en undersøgelse, UNICEF har lavet i 2018, der viser, at der kun i 5 pct. af de artikler, der bliver skrevet om børn og unge, optræder børn og unge som kilder.¹⁸

"Gad vide, hvor mange artikler der handler om landbruget uden at have en landmand som kilde?" spørger Esther Vyff retorisk.

¹⁸ Børn i udvalgte medier - uge 10 og uge 36 2018. Infomedica for UNICEF, 2018.

“Det er en misforståelse at tro, at man har brug for at tage debatten ned på et ‘unge-niveau’ eller tale ‘de unges sprog’, for at vi kan være med. Jeg synes i stedet, at unge skal tages med for den livserfaring, de har, og den ekspertviden, man som teenagere fx har om, hvad det vil sige at være 15 år lige nu, som de voksne ikke har.”

Det at have unge med om bord mere for pyntens end for deres inputs skyld gælder ikke kun i den kommunale virkelighed eller i medierne, hvor Esther Vyffs første eksempler var fra. Den nationale trivselsmåling fra 2018, der undersøger trivslen blandt folkeskoleelever i hele landet, viser, at kun 12 procent af eleverne oplever, at de tit eller meget tit er med til at bestemme, hvad de skal arbejde med i klassen.¹⁹ Op mod halvdelen mener, at de aldrig eller sjældent er med til at bestemme noget. De tal er i sig selv bekymrende.

Den demokratiske selvtillid vokser gennem træning, men kun hvis der er noget på spil. Kun hvis oplevelsen af indflydelse er reel, og hvis flere beslutninger når til de højere trin på deltagelsesstigen. Det har vi skrevet meget mere om på side 47, hvis du vil vide mere. Faren ved skindemokratiet er apati og afmatning. Hvis unge gang på gang får at vide, at de har ind-

¹⁹ Resultater fra den nationale trivselsmåling 2018. Tabelrapport. Dansk Center for Undervisningsmiljø, 2018.

flydelse, men ikke reelt oplever det, er der jo en rimelig sandsynlighed for, at de til sidst helt opgiver at få det. Det kommer til at opleves som noget, der er uden for rækkevidde.

KLASSEVÆRELSET SOM TRÆNINGSBANE

Men er det inden for skolens nuværende rammer overhovedet muligt at have en demokratipraksis, hvor eleverne tager ansvar og initiativ for beslutningerne i ligeværdigt samarbejde med de voksne? Hvad bliver der gjort allerede? Hvad står i vejen?

For at svare på de spørgsmål er der flere steder, man kan kigge hen. Det kunne være elevrådet, skolebestyrelsen, undervisningsmiljørepræsentanternes arbejde eller ind i klasseværelset. Vi har valgt det sidste. Ikke fordi de andre arenaer ikke er vigtige for den demokratiske dannelse, men fordi det klassefællesskab, man på godt og ondt indgår i hele sin skoletid, udgør det, som Gordon Ørskov kalder *et særligt forpligtende fællesskab*, som vi ikke kan stikke af fra. Klasseværelset er desuden et sted, hvor magtbalancen historisk er vippet fra at være lærerens private kongedømme til en mere alsidig affære. Mere end én gang i nyere tid er der blevet råbt op om, at lærerne nærmest havde mistet grebet om klasserumsledelsen. Men forholder det sig virkelig sådan?

Hvordan ser det ud, når vi kigger ind ad døren til smartboards, der aldrig virker, mere eller mindre ergonomisk korrekte stole, man kan, men ikke må vippe på, farverige plakater med genrebetegnelser og grammatikregler og lugten af for gammelt gymnastiktøj? Hvilke eksempler på demokratisk dannelse finder vi her? En undersøgelse af elevinddragelse på mellemtrinnet foretaget af Danmarks Evalueringsinstitut EVA i 2014, peger på, at eleverne bliver inddraget i to faser.²⁰ Den første er der, hvor eleverne bliver medskabere af undervisningen og bliver inddraget i planlægningen. Det foregår igennem ustruktureret dialog, ved lærerens opmærksomhed på elevernes interesser og præferencer. Fx vælger læreren, at klassen skal læse en bog med en hovedperson, der spiller fodbold, fordi der er mange fodboldinteresserede elever i klassen. Det foregår også, ved at eleverne bliver gjort til producenter, ved at eleverne selv formulerer opgaver til hinanden eller skriver en artikel til en avis. Og til sidst ved at læreren giver dem direkte medbestemmelse: "Hvilken bog skal vi læse?" og "I grupper eller alene?"

20 Elevinddragelse. Danmarks Evalueringsinstitut, 2014.

Den anden fase, som lærerne inddrager eleverne i, er evalueringen. Det er, når læreren laver justeringer i undervisningen på baggrund af elevfeedback. Undersøgelsen peger altså – heldigvis – på, at vi har at gøre med en lærerstand, der både vil og gør demokratisk dannelse. Det skal dog stadig ses i sammenhæng med trivselsmålingen, der peger på, at eleverne ikke oplever det.

Uoverensstemmelsen kan måske forklares, hvis vi vender tilbage til deltagelsesstigen (det var den på side 47). Alle de forskellige måder at inddrage, involvere og lægge beslutningskraft over til eleverne – særligt i fasen med eleverne som medskabere af undervisningen – har potentiale til at blive udført på de højere trin på stigen. Det handler først og fremmest om, hvem der ejer initiativet og driver projektet. Er det læreren alene eller læreren i samspil med eleverne?

Forskellen kan illustreres med et eksempel: Hvis læreren præsenterer eleverne for tre forskellige bøger og beder dem vælge en af dem, som klassen skal læse (fx ved håndsoprækning og simpelt flertal), kommer vi ikke meget højere op end på trin 4. Handlingsrummet er på forhånd defineret og afgrænset af den voksne. Hvis en elev derimod en dag stiller spørgsmålet: "Skal vi egentlig ikke snart læse noget mere spændende?" og læreren griber bolden og giver eleverne mandat til at undersøge, hvad der findes af litteratur, der fanger dem, og bistår klassen i en demokratisk udvælgelsesproces (hvor lærerens faglighed naturligvis også skal i spil), er samme simple opgave pludselig udført på trin 8. Esther Vyff ønsker sig mere af det sidste:

"Et drømmescenarie for inddragelse ville være, at man i klassen hver måned gennemgår undervisningen for den kommende tid – hvad har læreren tænkt, hvad kan eleverne byde ind med, og så kan man evaluere måneden efter og bygge videre. Men som det ser ud lige nu, føler eleverne sig oftest kun involverede i evaluering og meget sjældent i planlægningen."

Der er på den ene side en fælles demokratisk hensigt og gode forsøg i mange klasser og skoler, som nogle gange endda virker og giver den ægte demokratiske erfaring. Det overordnede billede lader imidlertid stadig en del tilbage at ønske for klasserumsdemokratiet. Og barriererne for at udvide det ser da også ud til at være mangfoldige: En undersøgelse foretaget

Eleverne på Grib Demokratiet arbejder med sager, der rører dem. Her er det elever for SOSU E i Esbjerg, der har bygget et tyggegummimonster for at forhindre, at deres klassekammerater spytter ud på jorden.

for Danske Skoleelever i 2014 om elevinddragelse i undervisningen, peger på en række barrierer også for elever og lærere.²¹ Der kan være forskellige dynamikker i elevgruppen, der gør, at de er for tilbageholdende med at gribe mulighederne for indflydelse. Så kan det desuden være svært at komme med brugbare input, når eleverne ikke er trænet i det, og til sidst peges der på, at svage elever har særligt svært ved at blive inddraget. Alle tre ting peger altså i retning af manglende øvelse, begrænsede kompetencer og mod og en demokratisk kultur, der ikke er sivet ud i klasserummet (endnu).

DER SKAL FORNYELSE TIL

Denne bogs formål er at inspirere og vække til eftertanke. Det er ikke her, du kommer til at læse endnu et forslag om, at noget "skal på skoleskemaet" – det er demokratiet jo sådan set allerede, og svaret er nok også mere krævende end blot at skrive flere mål ind i teksten for skolen.

²¹ Elevinddragelse i undervisningen – en vej til eget faglighed, trivsel og samfundsengagement. Danske Skoleelever 2014.

I stedet følger her fire veje frem. De er udviklet gennem samtaler med dygtige lærere og fagfolk fra skolevirkeligheden, med inspiration fra forskningen og gennem vores egne erfaringer i *folk – mødested for demokrati og dannelse* og som undervisere forskellige steder i uddannelsessystemet. De fire veje frem kræver hver især noget forskelligt. Nogle vil kræve politisk handling i form af penge eller reformer, andre kan omsættes af den enkelte lærer, og flere kan løses helt eller delvist ved en fælles indsats på skolen mellem ledelse, lærere, pædagoger og elever. Alle har de det til fælles, at de søger efter at udvide det demokratiske spillerum i skolen og gøre den oplagte træningsbane, som vi synes skolen er, radikalt bedre til at være netop det.

VEJE FREM #1:

SKAB TID, RUM OG RELEVANS

Den første vejvise har fokus på de rammer, der er for lærernes udfoldelse. Undersøgelsen om elevinddragelse, som vi nævnte før, belyser også lærerperspektivet ift. at søge efter svar på, hvorfor arbejdet med elevinddragelse og demokrati udebliver. Her er de helt store barrierer strukturelle, og særligt tre ting fylder: Der er meget, man skal nå som udskolingslærer (eksamener, uddannelsesparathedsvurderinger, terminsprøver, brobygning, you name it); lærerne føler sig generelt pressede på forberedelsestiden og til sidst: De mangler ofte inspiration til, hvordan de skal inddrage eleverne i de forskellige fag.²² Gordon Ørskov genkender billedet og begræder det:

“Vi bliver alt for prægede af at nå alt muligt andet i undervisningen. Vi skal blive bedre til at skabe de rammer, som den reelle demokratiske træning kræver, og til at udvikle dem undervejs, så man har løbende, kontinuerlig opmærksomhed på at gøre det.”

Ligesom med den træning, vi laver i fitnesscenteret, skal den demokratiske træning altså være vedvarende og gerne startes i en tidlig alder, hvis den skal batte. Det er ikke noget, der er overstået med sporadiske afstemninger, temauger, eller ved at enkelte elever får plads i elevrådet.

Det ved Martin Horowitz, der er lærer på Lindevangskolen. Han har været elevrådskontaktlærer i 14 år og er initiativtager til projektet Demokrati i Skolen. Han har særligt tre kæpheste, når det kommer til elevinddragelse: Der skal eksistere rum for udfoldelsen af demokratiet på skolen – det be-

22. Elevinddragelse i undervisningen – en vej til øget faglighed, trivsel og samfundsengagement. Danske Skoleelever 2014.

Initiativet Demokrati i Skolen (DiS) er udviklet af Martin Horowitz på Lindevangskolen i samspil med elever, lærere, pædagoger, skoleledelse og -bestyrelse. DiS er både en demokratiforståelse og konkret undervisningsmateriale, der bruges aktivt på Lindevangskolen. DiS tager udgangspunkt i børnekonventionen, der giver børn ret til at udtrykke deres mening, blive hørt og inddraget i alle forhold der vedrører deres liv.

Projektet forholder sig til danske skoleelevers manglende politiske (demokratiske) selvtilid og udfordringer med at gøre sig gældende i skolens fællesskaber. Elevdemokratiets udfordringer, tager DiS op, ved at etablere rum i skolekulturen, der giver plads til elevernes stemmer og medbestemmelse.

Læs mere: www.demokratiiskolen.dk

tyder, at der både fysisk skal være et sted, eleverne kan gå hen og debattere og planlægge, og at der skal være tid til det. Hans andet kardinalpunkt er, at elevinddragelsen skal tage udgangspunkt i ting, der vedrører eleverne i virkeligheden. Sidst, men ikke mindst, skal indflydelsen være reel og med en mulighed for at møde magten. Som et konkret eksempel på det sidste har Martin Horowitz udviklet aktiviteten 'Talerummet'. Her skal eleverne skrive en tale, der skal indeholde forslag til et bedre skoleliv. Én tale fra hver klasse går videre og skal holdes foran elevpublikummet og et dommerpanel bestående af tre elever og skolelederen, som udvælger den bedste og mest relevante tale fra hvert trin. De bliver præsenteret for skolebestyrelsen, der skal behandle forslagene og eventuelle muligheder for at virkeliggøre dem:

"Det er så vigtigt, at den demokratiske kultur og tankesættet er forankret på skolen og ikke forsvinder, når nogle elever går ud af 9. klasse, eller elevrådskontaktlæreren skiftes ud. Hvis man starter tidligere end udskoling, så er de ikke så opmærksomme på, at det fx er pinligt at rejse sig op og sige sin mening. Demokratiet skal leve på skolen, i skolen, og for alle elever på alle trin."

Tine Dalskov er efterskolelærer på Tølløse Slots Efterskole og har været det siden 2002. Hun er bl.a. uddannet frirumsdebatpilot (se boks). Det er altså en metode, der lever op til flere af de krav, vi stiller til god demokratisk dannelse. Og hendes erfaringer med frirumsdebatten er gode:

“Der sidder jo pludselig elever med julelys i øjnene, når debatten kører, også nogle, som ikke normalt er så meget på. Og så oplever de, at de faktisk bliver klogere af debatten. I modsætning til den debat, der ofte præger den offentlige debat, der er for overfladisk.”

Til trods for både elevens, hendes egen og kollegaernes positive indstilling til øvelsen bliver det alligevel lidt småt med at få den ført ud i livet:

“Der er rigtig mange barrierer, når vi rammer hverdagens praksis. Der mangler fokus, tid og rum til denne proces – det kræver, at du kommer i flow og har mod ikke kun for eleverne, men også for lærerne.”

Frirumsdebatten er en metode og en debatform udviklet af de danske fri-, efter- og højskoler i samarbejde med forskere og journalister. En frirumsdebat tager konflikten og dens dilemmaer alvorligt, den udråber ikke en vinder og en taber, den giver plads til nuancer og tvivl. Frirumsdebatter har som ambition at stå i kontrast til mediernes traditionelle debatter, hvor fokus ofte er selve konflikten og ikke de holdningsforskelle, som ligger bag.

Uddannelsen til debatpilot, som Tine har taget, henvender sig til lærere, forstandere eller andre fra skolens bagland med tilknytning til højskoler, friskoler eller efterskoler.

Tine Dalskov har desuden udviklet mødeformen ‘Betydningsfulde cirkelmøder’, som har fokus på at skabe et trygt rum for lærere, hvor usikkerhed og nysgerrighed bliver sluppet fri, og nye løsninger og tiltag kan tage form.

Læs mere:

- www.frirummet.org
- www.skoleiforandring.dk

Denne vej skal altså brolægges med mere luft i programmet, hvis vi skal give plads til, at eleverne kan gøre sig reelle demokratiske erfaringer i mødet med magten, og en stærkere struktur til at støtte op om processen er også nødvendig.

VEJE FREM #2:

"BIRTHE, DU ER IKKE ALENE!" – ELEVERNE SOM RESSOURCE

Et andet, sted hvor ruten med fordel kan omlægges, er i lærer-elev-relationen. Vi kan konstatere, at det ofte er svært for lærerne at finde inspiration til inddragelse, og samtidig, at det er svært for eleverne at overkomme indflydelsen, fordi de mangler færdigheder og gåpåmod – ja, demokratisk selvtillid. Esther Vyff har et forslag til de voksne. Hun ønsker sig et grundlæggende opgør med den privatpraktiserende lærer. Hun mener, det er afgørende, at lærerrollen ikke kun bliver forhandlet de voksne imellem, men at den udvikles i løbende dialog med eleverne:

"Der er Danmark på mange måder lidt gammeldags. Der er alt for meget, der ligger hos den enkelte og får lov bare at ligge der. Men det duer jo ikke. Man skal som lærer være klar på at modtage feedback på ens undervisningspraksis – også fra eleverne. Det er jo dem, man er der for."

Hun mener også, at der skal etableres et meget mere ligeværdigt forhold mellem lærere og elever. I stedet for at betragte elevinddragelse som endnu en uoverkommelig opgave i bunken af ting, som lærerne skal løse, mener hun, at lærerblikket skal få øje på de potentielle ressourcer, der ligger og ulmer. Hun taler til en fiktiv skolelærer:

"Birthe, du er ikke alene – se dig omkring! Du er sammen med 25 andre medmennesker om den her klasse, som kan komme med ideer til, hvordan vi skal skabe den bedste undervisning og det fedeste sted at gå i skole."

Ja, faktisk mener Esther Vyff, at *"inddragelse burde være noget af det letteste i verden"*. I hvert fald, hvis man kan indtage den rolle, hvor man stoler på og benytter elevressourcen. Det er jo på mange måder en kulturændring i relationen mellem lærer og elev, hvor læreren hele tiden søger en mere ligeværdig relation og tør have tillid til og lægge ansvar over på eleverne. Det kan fx være uddelegering af praktiske opgaver som fordeling af siddepladser (man kan opsætte konkrete benspænd til opgaven, hvis man som lærer har nogle pædagogiske overvejelser, der skal tages højde for).

Eller det kan være den praktiske forberedelse til en tur ud af huset, som en elevgruppe gives ansvaret for (Hvilken bus skal vi tage? Hvornår og hvor skal vi mødes? Hvad skal klassen huske at medbringe?). Men hvad så, hvis eleverne ikke vil have indflydelse? Eller ikke kan finde ud af det? Billedet af elever i alle landets klasseværelser, der står på spring for at tage magten og gribe klasserumsdemokratiet, stemmer jo ganske skidt overens med den viden, vi også har om danske unge som vidende, men tøvende og med en demokratisk selvtillid, der mildt sagt sagtens kunne være større (*det har vi skrevet om på side 15*).

Måske er det hele pointen. At det hænger sammen – at når eleverne ikke oplever at kunne få indflydelse, så efterspørger de den heller ikke. Det betyder også, at det omvendte kan finde sted; at når lærerne inddrager eleverne, så får de erfaring og træning og lyst til at involvere sig – og at når eleverne griber chancen og går med på at blive inddraget, så får lærerne lyst til at gøre det igen. En slags selvforstærkende positiv cirkel, om man vil. Det tror Esther Vyff på. For hende handler det mest af alt om at starte et sted og så blive ved. Demokratisk træning som en helt grundlæggende del af det at være elev i en skole:

“Hvis man regelmæssigt og systematisk inddrages, bliver det genkendeligt og derfor overkommeligt. Det forpligter eleverne mere – men det kræver også selvindsigt og en snak om pligter og rettigheder.”

VEJE FREM #3:

DEMOKRATISK LEDELSE OG MAGTAFGIVELSE

Som en tredje ting er det relevant at se på lærerens rolle ikke kun i relation til eleverne, men også som autoritetsperson generelt. For der er en magt-asymmetri i skolen, som vi ikke kan komme udenom. Men skal vi prøve alligevel? Eller hvordan forholder vi os til det faktum, samtidig med at vi søger at skabe de bedst mulige forudsætninger for, at eleverne får ægte demokratierfaring helt oppe balancerende på deltagelsesstogens øverste trin? Det er læreren, der har magten i klassen. Læreren skal bedømme eleverne fagligt, har kontakt med forældre og myndigheder, vælger pensum, giver karakterer og vurderer trivsel. Læreren bestemmer rigtig meget. Eller som Gordon Ørskov udtrykker det:

“Det er lærerne, der har ansvaret for undervisningen – der er noget, vi skal nå, og som vi er forpligtede på at nå. Der ligger udfordringer i at give

magten/ansvaret fra sig. Det nytter ikke noget, at læreren giver ansvaret fra sig sådan uden videre. Men magtbalancen kan forvaltes bedre inden for de rammer, vi har nu."

Her ligger en rigtig interessant diskussion begravet – for kan vi overhovedet tale om at øve demokrati i et udemokratisk rum? Martin Horowitz mener, at det stadig er meningsfuldt:

"Det kan godt være, strukturen alle steder er hierarkisk, men en demokratisk leder er en, der afgiver noget af sin magt. Ligesom på en arbejdsplads. Uden en demokratisk leder, er der ikke en demokratisk livsform."

Tanken om læreren som en (klasserums)leder er ikke ny. I Grib Demokratiet eksperimenterer vi med magtafgivelsen. Og faktisk er det vores overbevisning, at der næsten ikke er nogen beslutninger, man ikke kan overlade til eleverne. Men det betyder ikke, at man skal overlade dem alle sammen. Slet ikke. Det vigtige er, at man som lærer bliver bevidst om, hvornår man afgiver magten, og hvornår man ikke gør. Der er masser af faglige overvejelser bag undervisningstilrettelæggelse, der gør, at det kan være uhensigtsmæssigt at få eleverne til at bestemme. Men hvis man som underviser begynder at forholde sig kritisk til egen praksis og overveje, hvor man kan give slip, så kan det rykke ved noget.

Elevernes magtbeføjelser kan ændres over tid, i takt med at de lærer mere. Det er vigtigt at starte inddragelsen inden for nærmeste udviklingszone (start fx hellere med magt over pausetidspunkter end over pensum). Det kan være en mægtig grænseoverskridende øvelse. For hvis man afgiver magten, er det også ensbetydende med at afgive en del af kontrollen. I sit arbejde med frirumsdebatten oplevede Tine Dalskov at stå over for en opgave, hun ikke var forberedt på og rent faktisk blev ret udfordret af:

"Udfordringen var til at starte med at turde give slip og afgive kontrol og magt. Man indtræder i en bestemt lærerrolle, når man tør give slip. Til at starte med synes jeg ikke, det var så rart, men jeg fandt hurtigt ud af, at det var en fed og befriende måde at arbejde sammen med eleverne på."

Tine oplever, at det er meget forskelligt, hvor meget kontrol og struktur mennesker har brug for, og det rører ved det helt personlige at skulle ruske

op i. Derfor er arbejdsmiljøet også betydningsfuldt. Man skal føle sig tryk, og der skal være en god fejlkultur på arbejdspladsen, hvis man skal turde gå i gang med sådan en proces. Demokratisk klasserumsledelse med reel magtafgivelse og indflydelse til eleverne, tror vi, vil være en vigtig og farbar vej at gå for lærere, der ønsker at styrke deres elevers demokratiske selvtillid.

Psst: Har du fået lyst til at prøve det af? Så bladr om til bogens opgaveafsnit på side 89 og se på øvelsesvejledningen til magtafgivelse.

VEJE FREM #4:

DEMOKRATI SOM SAMVÆRSFORM

Den fjerde og sidste vej, vi vil pege på, handler om måden, hvorpå vi er sammen i klassen om at træffe beslutninger. Spørger du en skoleelev i en afgangsklasse et tilfældigt sted i landet om, hvad demokrati er, vil hun med en vis sandsynlighed svare, at det er noget med, at flertallet bestemmer. Og vi vil også ret skråsikkert vove den påstand, at der i alle klasser finder afstemninger sted om ting som fx "Skal vi bowle eller på sejltur sidste skoledag?" eller "Skal vi spille rundbold eller stikbold i frikvarteret?". Men, som

vi startede denne bog med at sige, så er demokrati ikke kun en styreform, det er også en måde at være sammen på. Det er også alt det, der kommer før afstemningen – samtalen, at tage ordet og sige, hvad man mener, og holde vejret en anelse, når en anden er uenig, konklusioner, kompromiser og forslag, så de, der ikke udgør flertallet, stadig er med og ikke føler sig kørt over af resten. Gordon Ørskov påpeger, at den ægte demokratierfaring kræver mere end bare anerkendelse af styreformen. Den kræver også en demokratisk samværsform:

“Vi skal passe på med bare at lade det komme an på, at man kan finde ud af at lade et flertal bestemme. En del af den demokratiske dannelse er jo at lære at navigere i, at klassen skal være et fællesskab, hvor der skal være plads til alle, og man skal blive enige om, hvad der skal ske, og hvordan man er sammen med hinanden.”

Den eneste forskning, vi har kunnet finde på dette noget specifikke område, er dog ikke helt ny. Som en del af magtudredningen udkom der i 2004 en større undersøgelse af skoleklassen som demokratisk lærested. Her konkluderes bl.a., at *“der er mange måder at træffe beslutninger på i klassen. De fleste elever har erfaringer med både diskussion og afstemning. Generelt oplever eleverne de to procedurer som sammenhængende, idet hovedparten af eleverne angiver, at de altid diskuterer emnerne, før de skrider til afstemning. Hvis de skal vælge mellem de to beslutningsformer, foretrækker halvdelen diskussion, mens en tredjedel synes, at afstemning er det bedste. Eleverne foretrækker således at udøve deres medbestemmelse gennem diskussion. Når der stemmes om tingene, så bliver afgørelsen generelt accepteret af dem, der nedstemmes.”*

Om den tendens stadig holder, kan vi ikke sige med sikkerhed. Der er imervæk gået 16 år og (mindst) en skolereform siden, og nogle af udsagnene fra tidligere i denne tekst kunne antyde, at tiden er blevet mere knap, og overskuddet til diskussion er indskrænket. Men det er gisninger. Det, vi kan tage med fra undersøgelsen, er, at der er et grundlag at bygge på. Vi har en skole, der har potentialet til at dyrke den demokratiske samværsform.

ØVELSER
GØR DET SELV-
DEMOKRATI

GØR DET SELV-DEMOKRATI

I denne del af bogen finder du øvelser, du må bruge, lige så tosset du vil, i dit eget arbejde med at træne unges demokratiske selvtillid. De kan både bruges i en skoleklasse, i et frivilligt fællesskab eller i en helt tredje sammenhæng.

Alle øvelserne indgår i det træningsforløb, vi i *folk* har udviklet, og som vi kalder Grib Demokratiet. Forløbet er målrettet aldersgruppen 14-20 år, men øvelserne kan uden problemer bruges i mange andre aldre også. Vi har udvalgt fem øvelser som:

1. træner alle de fire demokratiske færdigheder (*mod, uenighed, vedholdenhed og nysgerrighed – læs mere på side 43*)
2. udfordrer deltagerne og dem, der faciliterer dem, mest muligt
3. vi selv synes, er de sjoveste!

Øvelserne kommer alle sammen i en letvægter- og en sværvægterversion. Det er en grundlæggende pointe i den forandringsteori, der ligger til grund for Grib Demokratiet, at styrkelsen af den demokratiske selvtillid kræver tid og dybde. Du kan ikke frembringe den på en temauge eller ved et trylleslag – den kræver vedvarende træning.

Opvarmningen er derfor en version af øvelsen, du kan prøve af, hvis du og I endnu ikke er klar til den helt store tur. Den **ægte træning** indeholder anvisninger til, hvordan du kan tage hul på et vedvarende træningsregime over tid. Det kræver mere forpligtelse. Til gengæld har det potentiale til både at ændre jeres kultur og måde at være sammen på og på sigt styrke den demokratiske selvtillid og dannelse hos den enkelte. Nogle gange giver vi konkrete bud på andre øvelser, der kan kobles på den ægte træning,

andre gange anviser vi, hvordan man kan arbejde videre med formen fra opvarmningen, så det bliver mere udfordrende og for alvor kommer til at rykke. Den femte og sidste øvelse er en særlig udfordring. Her er fokus på, at du, der faciliterer den, skal øve dig i at give slip på magten, og de, der deltager, skal øve sig i at forvalte den godt.

Hvis du undervejs har spørgsmål, får nye ideer eller oplever udfordringer med øvelserne, som du gerne vil vende med nogen, er du velkommen til at skrive til os på hej@folk.dk. Vi vil altid gerne blive klogere sammen med andre.

God fornøjelse!

ØVELSE #1

AT VÆRE MODIG

Mod er en af de fire centrale demokratiske færdigheder, vi har identificeret. Det er ikke den slags mod, der handler om at springe ud fra højder eller gå ind i brændende bygninger. Det er den slags mod, der handler om at tage ordet, gøre noget, invitere andre med i et fællesskab med alle de farer, der lurer, for at tage fejl, blive afvist, møde uenighed – men også de muligheder, der ligger for at blive grebet, bakket op eller få en highfive.

Mod vokser med erfaringen og skal helst være sjovt at træne. Det kan mærkes i kroppen. Et sug i maven inden, man kaster sig ud i noget, og en stille sitren i fingerspidserne bagefter. Den erfaringer husker kroppen og sådan bygger man mod.

OPVARMNING: RÅB DIG MODIG!

- **Varighed:** 20-30 minutter
- **Det skal deltagerne bruge:** Opvarmede stemmer
- **Her kan øvelsen laves:** Find et sted – helst udenfor – hvor der ikke er for mange forbi passerende. Gerne et sted med åbne vidder.
- **Form:** Vi anbefaler, at øvelsen laves i grupper af 5-6 deltagere. Hvis I er mange, kan I sagtens dele jer op i flere grupper.

SÅDAN GØR DU:

1. RUNDE

Råb i munden på hinanden (5 minutter):

- Sid eller stå i en rundkreds
- Alle lukker øjnene i 30-60 sekunder. Inde i hovedet skal deltagerne færdiggøre sætningen "Jeg mener, at..."
- Gør ikke for meget ud af igangsætningen. Det vigtige er, at det er deltagerens egen mening. De behøver ikke mene det samme som de andre. Den eneste regel er, at de ikke må mene noget personligt eller grimt om nogen – heller ikke kendte mennesker.
- Alle rejser sig op. Du har på forhånd valgt et spot, hvor der skal råbes fra.
- Du tæller ned (3, 2, 1, råb), og sammen råber alle den sætning, de har tænkt på, så højt som muligt i munden på hinanden.

Tag efterfølgende en kort snak om det, I lige har lavet – fx med udgangspunkt i følgende spørgsmål:

- Hvordan var det? Var det svært? Var det pinligt? Hvorfor?
- Det der med at have og sige sin mening højt er svært – men ret vigtigt at øve sig i. Hvorfor tror I?

2. RUNDE

Råb og lyt (10 minutter)

- Gentag første runde, men denne gang råber hver enkelt deltager alene. Råbeturen går på skift, og man melder sig, når man er klar.
- Reglen er, at når nogen råber, er de andre stille. Der klappes efter hvert råb.

Tag igen en kort snak. Denne gang fx med udgangspunkt i følgende spørgsmål:

- Hvordan var det i forhold til første runde? Hvad er forskellen mellem at råbe alene og sammen med andre?
- Nogle valgte fjollede statements? Hvorfor?
- Nogle syntes, at det var nemmere at vælge et vredt/negativt udsagn – hvorfor?

3. RUNDE

Råb i kor (15 minutter)

- Gruppen skal nu blive enige om en fælles sætning. Det kan hjælpe, hvis deltagerne tager udgangspunkt i "Vi mener, at ...". De må selv bestemme, om det skal være seriøst eller fjollet.
- Hvis I har god tid, kan I vælge at prioritere tid til, at diskussionen bliver god og demokratisk – at alle bliver hørt, der bliver plads til uenighed, og at der indgås et kompromis om nødvendigt.
- Gentag som i de andre runder. Denne gang råber alle den valgte sætning på én gang.

Tag igen en kort snak. Denne gang fx med udgangspunkt i følgende spørgsmål:

- Hvordan var den fælles råbeoplevelse anderledes end de andre runder?
- Råbte I højere eller lavere end sidst? Hvorfor?
- Hvorfor kræver det mod at råbe?

"Råbeøvelsen var sjov, fordi man kunne være sig selv og ikke på samme måde var hæmmet af sociale normer, som man plejer. Det var en god måde at give slip på. Det krævede mere mod at råbe alene, fordi jeg vidste, der var andre, der lyttede, men det var også grænseoverskridende at råbe sammen med de andre. Man er jo nødt til at stole på, at de andre også gør det sammen med en."

– elev, der har deltaget i Grib Demokratiet

ÆGTE TRÆNING I AT VÆRE MODIG

Mod vokser med erfaringen og i takt med, at der er noget på spil. Det er fint og sundt at øve modet og varme op i de trygge rammer, som jeres fællesskab udgør, men den ægte træning starter og rykker for alvor, når I rykker den ud i virkeligheden.

Det er, når man skal bede nogen om hjælp, spørge nogen, der er klogere/ har mere magt/er ældre end en selv, eller invitere nogen med og risikere et nej, at modet for alvor skal stå sin prøve. Det er der, man trækker vejret dybt, kaster sig ud i det og for det meste ender med følelsen af, at "det var da slet ikke så svært". Det gælder om at konfrontere sit mod kontinuerligt, for at træningen går fra opvarmning og til ægte træning, der sætter sig som en voksende demokratisk selvtillid og styrket dannelse.

SÅDAN GØR DU:

Vi anbefaler konkret, at du lægger møder med virkeligheden, der kræver mod, ind i hverdagen sammen med de unge, du er i gang med at træne demokrati med. Det kan fx være at:

- få dem til at ringe til en interesseforening eller en forsker, der arbejder med det område, I skal til at beskæftige jer med, og stille spørgsmål, der skal gøre dem klogere.
- hjælpe dem til at henvende sig til magthavere (hvad enten det er den lokale byrådspolitiker, skoleledelsen eller dig selv), når de støder på noget, de gerne vil forandre.

REFLEKSION:

Tal løbende om, hvordan det går, og om de kan mærke forskel. Fx ved at spørge ind til:

- Hvad sker der med jer, når I ringer til nogen, I ikke kender? Hvordan føles det i kroppen før, under, efter? Var det nemmere eller sværere, end I forventede?
- Hvad kan I bruge det her til andre steder i jeres hverdag?
- Får I lyst til at være mere modige? Hvis ja, hvad er så næste skridt? Hvis ikke, hvad skal der så til?

TIP:

I kan lave et fælles "modig-barometer", så I kan se, hvordan jeres fællesskabs samlede mod har det og vokser.

Brug Google Forms eller en anden platform til at lave et spørgeskema, hvor alle kan placere sig på en skala fra 1 til 5 og udsagnet

"JEG FØLER MIG MODIG".

Gør det løbende, og sammenlign resultaterne over tid.

ØVELSE #2

AT VÆRE VEDHOLDENDE

Når man går i gang med at gribe demokratiet, møder man indimellem modstand. Nogle, der er uenige med én, ting, der ikke kan lade sig gøre, eller en lille rystelse i selvtiliden, der kan få én til at give op. Dét er det godt at træne vedholdenhed.

Vi kan træne vedholdenhed med vores kroppe og på den måde blive bevidste om, hvad vores hjerner kan få os til at holde ud og gøre. Og så kan man gøre det over tid, for de færreste forandringer sker på én gang eller af en enkelt handling.

OPVARMNING: TOVTRÆKNING

- **Varighed:** 25 minutter
- **Det skal deltagerne bruge:** God plads på gulvet
- **Her kan øvelsen laves:** Alle steder – inde som ude. Underlaget skal dog helst være rart at stå med hænderne på.
- **Form:** I kan være lige så mange, I vil – få eller mange. Både øvelsen og opsamlingen udføres i fællesskab.

SÅDAN GØR DU:

1. ØVELSE

Stå i planke (5 minutter)

- Alle deltagere laver plankeøvelse sammen ved at lægge sig ned på gulvet og hvile sin vægt på underarmene og tæerne, spænde godt op i mavemusklerne og løfte kroppen op, så de står – stiv som en planke – med hele kroppen løftet.
- Har man brug for at lave variationer – for at gøre det lidt lettere eller sværere – kan man lave øvelsen på knæene, på hænderne i strakt arm eller ved at klappe undervejs.
- Målet er at blive i planken i 2 minutter eller så længe, man kan. Sæt evt. et stopur på telefonen eller ved at finde et nedtællingsur online og vise det, så alle kan følge med i tiden undervejs.
- De, der faciliterer øvelsen, deltager også. Ellers er det snyd!

2. ØVELSE

Tæl til 20 (10 minutter)

Alle stiller sig i en cirkel. Målet er i fællesskab at tælle til 20 efter følgende regler:

- Man må ikke tale sammen (hverken med ord eller med sin krop)
- Der må kun være en ad gangen, der siger et tal
- Man starter forfra, hver gang to personer siger noget samtidig
- Ingen må sige to tal i træk, men man må godt sige flere tal i løbet af øvelsen

REFLEKSION:

Sæt jer sammen og tal om øvelserne. Brug fx følgende spørgsmål:

- Hvordan føles øvelserne i kroppen?
- Hvornår havde I lyst til at give op?
- Var det ydre eller indre omstændigheder, der betød mest for jeres motivation?
- Kan I komme på eksempler, hvor I selv har haft brug for at være vedholdende?
- I hvilke situationer i jeres liv øver I jer på at være vedholdende? Og hvilke gode og dårlige erfaringer har I med at være det?
- Hvorfor tror I, vedholdenhed er en vigtig færdighed at øve, når man skal lave demokratiske forandringer?

ÆGTE TRÆNING I AT VÆRE VEDHOLDENDE

At være vedholdende handler ikke kun om at holde fast i en situation og blive ved lige der, når det er svært. Det handler også om at holde fast over tid og om at tage alle de mange skridt på vejen, der skal til for at få forandringerne til at ske – også selvom nogle af dem er kedelige, besværlige, virker meningsløse eller kræver en masse mod, det kan være svært at finde frem.

Derfor anbefaler vi en ægte træning, der har fokus på vedholdenhed over tid og giver plads til refleksion undervejs.

SÅDAN GØR DU:

Bed deltagerne om at skrive et brev til sig selv, der sætter fokus på noget, de gerne vil være med til at ændre – en konkret forandring i samfundet eller i deres hverdag. Det handler ikke om selvudvikling, men om at se resultater af den indsats, man gør, når man prøver at påvirke noget eller nogen omkring sig.

Bed deltagerne skrive:

- de 2-3 sager, der optager dem mest lige nu. "Jeg er optaget af, at mange unge også på min skole føler sig uden for fællesskaberne" eller "Jeg tænker meget på, hvordan vi kan få færre mennesker til at spise kød og passe mere på planeten" osv. Det kan koble sig direkte til det fællesskab, I er i, men må også gerne ligge udenfor.
- hvilke (små eller store) handlinger, de gerne vil kaste sig ud i for at påvirke de 2-3 sager i den retning, de gerne vil have. Mind dem gerne om at være modige samtidig – så træner I både det ene og det andet på én gang.
- et godt råd til sig selv eller en lille besked, der kan virke som et klap på skulderen, når ting bliver svære eller ikke går som forventet.

REFLEKSION:

Efter et stykke tid – vi anbefaler 4-6 uger, men det kan også sagtens være mindre – får deltagerne deres brev igen. Lad dem læse det hver for sig. Derefter kan I tale to og to eller i plenum om de her spørgsmål:

- Er I stadig optaget af det samme, eller har det ændret sig? Hvis det har ændret sig, hvad er der så sket?
- Hvordan er det gået med de handlinger, I satte jer for at udføre? Hvis de er kommet i mål: Hvordan føles det? Hvis ikke de er kommet i mål: Hvorfor ikke?

Herefter skriver deltagerne nye breve til sig selv, der bygger videre på det første. De skal altså ikke finde på helt nye sager eller sætte helt nye mål, men vurdere, hvad der nu skal ske, og hvordan de vil bruge de erfaringer, de allerede har gjort sig, til at arbejde videre.

Tip: Vi anbefaler, at I gør noget ud af at skrive brevet. Del papir og konvolutter ud, og suppler evt. med skriveredskaber i forskellige farver eller andet, der kan pynte. Det er ikke bare for sjov, og I skal ikke nødvendigvis lave det store kreaværksted ud af det, men det betyder faktisk noget for indholdet, at man også gør sig umage med præsentationen.

Hvis det passer bedre til jeres fællesskabs form eller deltagerne, kan I også gøre det online med tjenester som futureme.org, hvor man kan sende mails til sig selv ude i fremtiden.

"Kære fremtidige mig.

Jeg vil gerne hjælpe med til, at vi kan få en fremtid, hvor alle føler sig værdsat, set og hørt. Hvor alle føler, at de på en eller anden måde hører til og passer ind. Lige nu er der måske ikke så meget, jeg kan gøre, men jeg prøver alligevel og starter med små ting, og jeg har et håb om, at jeg på en eller anden måde kan gøre en forskel.

Held og lykke. Jeg ved, det kan lade sig gøre! :)"

- Elev, der har deltaget i Grib Demokratiet, i et brev til sig selv

ØVELSE #3

AT MENE NOGET OG VÆRE UENIG MED NOGEN

Hvordan ved man, hvad man mener? Og hvad stiller man op med det, når man har fundet ud af det, og så møder nogle, der er uenige med en? Demokratiske møder og samtaler bygger på, at holdninger mødes og brydes. Derfor er det en vigtig – men ikke desto mindre også ret svær – disciplin at øve sig i.

Både når det kommer til at finde sin egen holdning i mylderet og til at stå fast på den og være uenig med andre uden at blive utryg, give op eller komme op at skændes.

OPVARMNING: TV-SHOW

- **Varighed:** ca. 1 time
- **Det skal deltagerne bruge:** Post-its, papir til noter, evt. cafeborde, der kan sættes op, så det ligner et rigtigt tv-studie
- **Hvor kan øvelsen laves:** I et almindeligt klasse-/mødelokale
- **Form:** Øvelsen forberedes i grupper og udføres i plenum. Til plenum-delen er der to deltagere, der udfører øvelsen, mens de øvrige kigger på. Vi anbefaler, at der er mindst tre runder.

SÅDAN GØR DU:

1. ØVELSE

Brainstorm på holdninger (10 minutter)

- Deltagerne får udleveret en masse post-its og brainstormer løs på holdninger og meninger – hjælp dem med at tænke ved at bede dem gøre sætningen "jeg mener, at ..." færdig.
- Alle post-its bliver hængt op på en tavle. Gennemgå dem sammen, og se, hvor der er ting, mange har skrevet, og ting, der stikker ud fra mængden. Alle meninger er legitime, og ingen skal afkræves et forsvar for deres mening lige her.

2. ØVELSE

Showtime!

Med holdningsbrainstorm på plads er I næsten klar til at gå i studiet. Men al god debat kræver forberedelse og både kandidater og publikum:

Udvælg holdninger, og opdel i grupper (5 minutter)

- Vælg tre (eller flere, afhængigt af, hvor mange runder I har tid til) post-its, der egner sig godt til debat. Det vigtigste er, at det er noget, man åbenlyst nemt kan være både enig og uenig i. Prøv at styre uden om emner, du ved er meget følsomme eller konfliktoptrappende i gruppen i forvejen. Vælg gerne noget, hvor de forskellige holdninger kan være sjove eller skøre.
- Del deltagerne i det antal grupper, du har brug for og mennesker til.

- Halvdelen af grupperne får hver en post-it og parres med en anden gruppe, der skal indtage det modsatte synspunkt. Det behøver ikke være et synspunkt, de selv har skrevet eller for den sags skyld er enige i.
- Hver gruppe vælger én, der skal "i fjernsynet". Resten af gruppen skal bakke op og hjælpe med research i forberedelsen.

FORBEREDELSE (20 MINUTTER)

Sammen forbereder gruppen:

- stikord til alle de gode argumenter. Målet er, at den, der skal i fjernsynet, skal kunne tale om deres emne i ét minut, diskutere det i tre minutter og kunne afslutte runden med sætningen; "Jeg mener, at ... fordi ...".
- ideer til, hvad modargumenterne kan være, så den, der skal i fjernsynet, er forberedt, når vedkommende møder dem.

Gruppen skal også udpege, hvem der skal debattere på vegne af gruppen.

TRE RUNDERS DEBAT Á 6 MINUTTER (20 MINUTTER)

Vi anbefaler tre runder, for at formatet får lov lige at falde på plads. Øvelsen kan dog sagtens laves i flere/færre runder, hvis det passer bedre med deltagerantallet.

Formatet er som følger:

- **Studievært (den, der faciliterer øvelsen):** "Velkommen til. I aften skal vi diskutere [emne], og jeg har to dygtige debattører med mig."
- **Intro:** Begge deltagere præsenterer på ét minut, hvad de mener og hvorfor (i alt 2 min.)
- **Debat, svar og forsvar:** Deltagerne diskuterer med hinanden, studieværten hjælper til, så de hver især får ordet (i alt 3 min.)
- **Outro:** Begge deltagere afslutter med at gentage deres vigtigste budskab på 30 sek. (hjælpesætning: "Jeg mener, at ... fordi ...") (i alt 1 min.)
- Publikum klapper, og studieværten runder af. Næste runde kan begynde.

Slut af med en fælles snak om, hvordan det var at mene noget og være uenige:

- Hvordan oplevede de, der var i fjernsynet, det?
- Hvordan oplevede de, der var publikum, det?
- Var det sjovt, grænseoverskridende, svært, kedeligt, lidt af det hele?
- Hvornår kan deltagerne se, at de kan bruge det, de har prøvet af?

ÆGTE TRÆNING

I AT MENE NOGET OG VÆRE UENIG MED NOGEN

Opvarmningen og tv-showet er designet til at tage toppen af det "farlige" ved at være uenige. Det er derfor, at deltagerne ikke selv vælger noget, og du, der faciliterer, har hånd i hanke med, hvad der når ind i "studiet".

Når I er klar til at tage skridtet videre, kan I teste formen af igen og igen. Denne gang med holdninger, som deltagerne selv formulerer og har forberedt sig på at debattere.

SÅDAN GØR DU:

- Bed deltagerne – gerne hjemmefra, men ellers sæt ca. 10 minutter af – om at gøre sætningen "jeg mener, at ... fordi ..." færdig og skrive det ned. De må gerne skrive mere end en ting, men det er vigtigt, at de mener det, der står på den, og at de er klar til at diskutere det med nogle, der er uenige.
- På skift fortæller alle, hvad de har skrevet. De skal ikke sige mere end det, der står på sedlen, og de andre skal ikke kommentere på det.
- Spørg, om der er nogen, der er uenig i noget af det, de har hørt, og sammensæt par, der kan diskutere med hinanden.
- Herefter kan I bruge formen fra tv-showet:
  - **Intro:** Begge deltagere præsenterer på ét minut, hvad de mener og hvorfor (i alt 2 min.).
  - **Debat, svar og forsvar:** Deltagerne diskuterer med hinanden, studieværten hjælper til, så de hver især får ordet (i alt 3 min.)
  - **Outro:** Begge deltagere afslutter med at gentage deres vigtigste budskab på 30 sek. (hjælpesætning: "Jeg mener at ... fordi ... ") (i alt 1 min.)
  - Publikum klapper, og studieværten runder af. Næste runde kan begynde.

- Tænk gerne over at starte i det små og ikke nødvendigvis tage de mest sprængfarlige emner først. Der skal lige være tid til at finde formen og træne den et par gange først. Når I har gjort det nogle gange, kan du lade dem kaste sig ud i de mere følsomme ting, hvor risikoen for konflikt er større.
- Når I har prøvet øvelsen et par gange, kan du foreslå deltagerne, at en i publikum filmer dem undervejs, så de selv kan se deres optræden igennem bagefter.

TIP:

Det må gerne være sjovt, og alle emnerne behøver ikke at være store, komplekse samfundsdagsordener.

Vi har mødt elever, der argumenterede meget stærkt for, at "lasagne er overvurderet, fordi burgere er meget lækrere" eller at "juleting i butikkerne burde være forbudt, fordi det ødelægger den gode stemning".

Det er lige så god træning til at starte med som alt muligt andet.

REFLEKSION:

Det at mene noget og være uenige på en respektfuld, nysgerrig og konfliktfri måde kan være rigtig svært. Især hvis det er emner, hvor der er mange følelser eller forskelle på spil. Hvis en debat går skævt, og du oplever, at det er ved at udvikle sig til en konflikt, og en eller begge deltagere går over grænsen for, hvad en demokratisk samtale kan bære, anbefaler vi, at du:

- afbryder debatten midlertidigt
- spørger ud i fællesskabet om, hvad de ser, der sker lige nu:
  - Hvordan synes I, debatten går?
  - Er det her en god demokratisk samtale?
  - Bliver der lyttet nysgerrigt og til at forstå? Eller sker der noget andet i stedet?
- lader deltagerne lytte til fællesskabets refleksioner og derefter spørger dem direkte:
  - Hvad oplever du, der sker lige her? Hvorfor tror du, at det sker?
  - Hvad sker der inden i dig lige i den her situation? Hvordan har du det?
  - Hvad er risikoen ved, at I gør, som I gør lige nu?
  - Er I klar til at genoptage debatten?
- sørger for, at debatten slutter på en ordentlig måde. Mind publikum om at klappe, og ros deltagerne for, at de kom igennem og skiftede kurs. Hvis du vurderer, at det er nødvendigt, kan du debriefe med de to alene efterfølgende, så resterne af en konflikt ikke bliver ladet tilbage.

Det er ikke farligt eller skadeligt, at en debat udvikler sig i retning af en konflikt. Sådan er det også meget ofte ude i virkeligheden. Det væsentlige er at stoppe op og give deltagerne plads til at reflektere over, hvorfor det sker, og hvordan de kan undgå det i fremtiden. Den demokratiske samtale er modsætningsfyldt og svær, og den ægte træning handler også om at være i og arbejde med det.

ØVELSE #4

AT LYTTE GODT OG NYSGERRIGT

Det at lytte er halvdelen af en god samtale, og vi gør det stort set hele tiden. Vi er til gengæld ikke altid lige gode til det og sjældent særligt opmærksomme på det. Men det kan faktisk godt betale sig at lytte lidt efter, hvordan man lytter.

En demokratisk samtale handler nemlig om ikke bare at lytte efter, hvornår man selv kan komme til at sige noget igen, men om at være nysgerrig og lytte efter, hvad den anden side siger, og hvad hensigten er med det, de siger – og tage det ind, tænke over det og måske endda bliver klogere eller helt skifte mening.

OPVARMNING: VERDENS DÅRLIGSTE LYTTER

- **Varighed:** 30 minutter
- **Det skal deltagerne bruge:** Evt. noget at skrive på i opsamlingen.
- **Hvor kan øvelsen laves:** I et almindeligt klasse-/mødelokale
- **Form:** Øvelsen gennemføres i plenum og to og to

SÅDAN GØR DU:

Rammesætning (5 minutter)

Det er godt lige at tune sig ind på, hvad det egentlig er, I skal i gang med og hvorfor. Spørg eksempelvis deltagerne om følgende:

- Hvad vil det sige at lytte?
- Kan man lytte godt og dårligt?
- Hvad har det med demokrati at gøre?

1. ØVELSE

Lyt til rummet (5 minutter)

- Deltagerne sidder i en rundkreds, eller hvor de vil.
- De skal nu lukke øjnene, slappe af og lytte til ingenting – til rummet omkring dem, stilheden, smålyde fra de andre mv.

2. ØVELSE

Verdens dårligste lytter (10 minutter)

- Deltagerne sidder to og to over for hinanden.
- Først fortæller den ene, hvad vedkommende har lavet i weekenden – den anden skal lytte så dårligt efter, som vedkommende kan.
- Bagefter bytter de roller, og den anden fortæller, mens den første lytter dårligt.

OPSAMLING PÅ LYTTEØVELSER (10 MINUTTER)

Brug tid enten efter hver øvelse eller begge øvelser samlet på at samle op og få deltagerne til at tale med hinanden om, hvordan det virkede, og hvad de har lært om at lytte. Brug evt. følgende spørgsmål:

- Hvad hørte I under den første øvelse?
- Hvordan var det bare at lytte uden at skulle noget med det?
- Er der forskel på, hvordan man lytter, når man lytter med og uden et bestemt formål?
- Hvilke dårlige lyttemetoder brugte I under den anden øvelse? Hvordan påvirkede det jeres samtale?
- Har I lært noget nyt om at lytte? Hvad?

TIP:

I kan evt. supplere øvelsen med at lave en huskeliste til jeres fællesskab over ting, der skal til, for at man lytter godt og nysgerrigt til hinanden.

"Lytteøvelsen var megasjov, fordi det var lidt grænseoverskridende at skulle opføre sig vildt dårligt over for den anden. For en gangs skyld havde man meget fokus på ikke at være god, og man blev opmærksom på nogle af de dårlige tendenser, man normalt kan have. Jeg fik et wake-up call, fordi folk nævnte øjenkontakt, og fordi jeg tit kan komme til at zoome lidt ud og virke, som om jeg ikke lytter, selvom jeg faktisk gør det."

- elev, der har deltaget i Grib Demokratiet

ÆGTE TRÆNING I AT LYTTE GODT OG NYSGERRIGT

Hvis du gerne vil træne dine deltageres evne til at lytte aktivt til hinanden, så er vores anbefaling, at du introducerer dem for 'Dialogcirklen'.

Det er en rimelig simpel metode, der er udviklet af gymnasielærerne Michael Bang Sørensen og Mikkel Risbjerg. I stedet for at være optaget af, hvad læreren/de voksne/autoriteten i rummet siger og mener er rigtigt, øver deltagerne sig i Dialogcirklen på at lytte til hinanden og diskussionens substans.

SÅDAN GØR DU:

Vi skriver herunder lidt om, hvad Dialogcirklen går ud på, men du kan finde en uddybet vejledning på: www.duu.dk/1-4-dialogcirkel

I cirklen diskuteres der et emne, du har valgt på forhånd. Reglerne i cirklen er:

- Deltagerne sidder i rundkreds, så alle kan se alle
- Der er ingen talerliste, og der er ingen, der fordeler taleretten
- Lyt til andre, og lad dem tale færdig uden at afbryde
- Hvis man vil byde ind i diskussionen, skal man byde ind, når der er plads, men kun en ad gangen
- Man skal vise respekt, især over for udsagn, man er uenig i
- Det er lige så vigtigt at lytte aktivt som at tale

REFLEKSION:

Imens samtalen foregår, skal en af deltagerne eller du selv tegne samtalsens udvikling som et diagram. Start med at tegne deltagerne ind i en cirkel, som de sidder. Hver gang ordet skifter, trækker du en streg fra den deltager, der har haft ordet, til den, der har taget det. Sådan fortsætter du

hele vejen igennem samtalen. Til sidst vil du have en tegning, der viser, hvordan ordet har været fordelt mellem deltagerne – hvem har sagt noget, meget, lidt eller ingenting.

Tal med deltagerne om det bagefter:

- Hvad fortæller det her billede jer?
- Til jer, der ikke sagde så meget – hvordan kan det være?
- Hvad med jer, der sagde rigtig meget – hvordan kan det være?
- Hvad skal der til, for at det ændrer sig en anden gang? Er det overhovedet vigtigt, at det ændrer sig?

Hvis metoden skal virke som ægte træning, er det vigtigt, at den bruges ofte, og samtalediagrammet giver deltagerne mulighed for at evaluere sig selv og hinanden fra gang til gang: Hvem talte meget/lidt sidst? Var det anderledes i dag? Er der nogen, der vil prøve at påtage sig en anden rolle næste gang?

”Det var nemmere at komme med inputs i cirklen, end det er til hverdag. De, der normalt ikke rækker hånden op, bød lidt mere ind. Der var heller ikke nogen dumme svar, fordi det handlede om ens egne holdninger, og fordi det var mere uformelt.”

- elev, der har deltaget i Grib Demokratiet

ØVELSE #5

AT FÅ OG GIVE MAGTEN FRA SIG

Demokrati handler i sidste ende om at forhandle, fordele og få eller afgive magten over beslutninger. Det behøver ikke at være et nulsumsspil, og for det meste vil det lykkes at forhandle sig til et sted midt imellem, hvor mange mener, at magten er brugt godt.

Når man skal træne demokrati, er magt og muligheden for at få den, derfor også en helt central øvelse. Der skal være noget på spil og noget at vinde eller tabe eller tale sig til rette om. Øvelsen her er ikke kun svær for dem, der deltager i den, men helt sikkert også for dig, der har kastet dig ud i at facilitere den.

OPVARMNING: JERES EGET DEMOKRATI

- **Varighed:** 1-1,5 time
- **Det skal deltagerne bruge:** Noget at skrive på – fx en tavle, flips el.lign.
- **Hvor kan øvelsen laves:** I et almindeligt klasse-/mødelokale
- **Form:** Øvelsen gennemføres i plenum

SÅDAN GØR DU:

Rammesætning (10 minutter)

Øvelsen handler om at beslutte, hvordan jeres fællesskab skal fungere demokratisk – hvad enten det er et frivilligt fællesskab, en skoleklasse eller noget tredje. Tal med deltagerne om, hvad det er, de skal:

- I skal nu bestemme jer for, hvordan I vil træffe beslutninger i jeres demokrati her i vores fællesskab.
- I skal både bestemme jer for, hvordan beslutninger skal træffes, og så skal I prøve at gøre det bagefter.
- Det, I beslutter i dag, er ikke endeligt. I kan altid tage det op igen og forhandle en ny demokratiform, hvis I finder ud af, at det ikke virker sådan her.

Hvis du vurderer, at det er nødvendigt, kan I også starte med at tale om, hvad demokrati egentlig er, og hvilke former der findes:

- Hvad er demokrati, og hvilke former for demokrati kender I?
- Hvem træffer beslutninger i et demokrati?
- Hvilke situationer kender I, hvor det bliver brugt?

DEL 1:

Jeres demokrati (15 minutter)

Det er op til deltagerne at finde ud af, hvordan de vil løse opgaven. Målet er at beslutte, hvordan deres demokrati skal fungere fremover.

De skal derfor blive enige om fig.:

- Hvem træffer beslutninger? Alle eller repræsentanter for mindre grupper?
- Hvordan træffer I beslutninger? Flertalsafstemning, konsensus, mindretalsbeskyttelse?
- Hvordan sikrer I jer, at alle har mulighed for at blive hørt? Skal I fx have en ordstyrer, skal der være en taler for og imod hvert forslag, eller skal I tale jer til rette allesammen sammen?

Opsamling på del 1 (10 minutter)

Tal med deltagerne om deres beslutning. Spørg fx:

- Hvordan ligner jeres demokrati det demokrati, der findes andre steder?
- Hvilke fordele og ulemper er der ved den form, I har valgt?
- Var jeres vej hen til beslutningen demokratisk? Kunne det have været mere demokratisk?

DEL 2:

Første beslutning (15-25 minutter)

Nu skal deltagerne prøve deres demokrati af i praksis. De skal træffe en beslutning om noget, der betyder noget for dem – der skal altså være noget på spil. Tænk også gerne over, om der kan være beslutninger, hvor der formentlig vil være uenighed, og hvor flere skal tale deres sag, for at de kan beslutte. Så træner I flere færdigheder på én gang.

En beslutning kan fx være:

- Må man spise mens vi har undervisning/holder møde?
- Har man sin mobiltelefon med/fremme, når vi er sammen?
- Må man have hat/kasket/overtøj på indendørs?

Afhængigt af, hvor svær eller stor en beslutning deltagerne skal træffe, kan du variere tidsrammen for dette punkt. Det er vigtigt, at det ikke bliver for langt, men læg evt. en buffer ind, hvis de er lige ved og næsten, når den afsatte tid egentlig løber ud.

Opsamling på del 2 (10 minutter)

- Hvordan gik det?
- Var det svært/irriterende/nemt/sjovt?
- Var I gode demokrater, eller var der ting, der godt kunne have været bedre?

“Da vi skulle beslutte, hvordan vores demokrati skal være og bruge det til at bestemme, blev det mere tydeligt, hvem af os der tager ansvar, og hvem der ikke gør. Vi kan bruge det, når vi kommer tilbage i klassen, fordi vi også kan se, hvem der har brug for en hånd. Vi har lært mere om hinanden og på nogle andre områder, end man normalt gør.”

- elev, der har deltaget i Grib Demokratiet

ÆGTE TRÆNING I AT FÅ OG GIVE MAGTEN FRA SIG

Den vedvarende træning i at få (og afgive) magt er i virkeligheden bare mere af det samme. Når deltagerne i jeres fællesskab har dannet et demokratisk sæt spilleregler, kan det bruges i alle mulige sammenhænge.

SÅDAN GØR DU:

Det kan være, der allerede er konkrete anledninger til det i hverdagen, men du kan også arbejde med løbende at lægge beslutninger ind, der skal træffes i det nye demokrati. Det kan fx være:

- Hvilke regler skal der være for vores samvær, når vi holder pauser?
- Hvilke regler skal der være for gruppedannelse?
- Er det okay at komme for sent?
- Hvilke værdier gælder for vores fællesskab?
- Hvordan vil vi gerne som hovedregel løse konflikter i vores fællesskab?

Det vigtigste er, at demokratiet bliver brugt og øvet og udfordret. Det kan derfor godt være, at I skal starte med lidt mindre beslutninger, hvor en fælles beslutning formodes tættere på, og så trappe op et skridt ad gangen. Husk også at tale løbende om, hvordan det går, om der er noget i det demokrati, deltagerne har bygget, der ikke virker eller som virker bedre end forventet. Er der noget, de mangler at tage stilling til eller justere, så det bliver endnu bedre? Brug evt. spørgsmålene fra opsamlingen til del 2 ovenfor, og byg på derfra.

REFLEKSION: - TIL DIG, DER SKAL GIVE MAGTEN VÆK

Der er næsten ingen beslutninger, du ikke kan overlade til deltagerne. Men det betyder ikke, at du skal overlade dem alle sammen. Slet ikke. Det vigtige ved denne øvelse er at blive bevidst om, hvornår man afgiver magt, og hvornår man ikke gør.

Holder du på magten til at træffe en bestemt beslutning, fordi det er bedst for fællesskabet på den måde? Fordi der er andre rammer/regler, der gør, at det skal du? Eller fordi du synes, det er svært at give slip på den og miste en del af kontrollen over, hvad der så sker?

Vigtige principper for den ægte træning i magtafgivelse er:

1. Vær bevidst om, hvilke områder du vil afgive magten på, og hvilke du ikke vil – og reflekter løbende over, om de områder ændrer sig
2. Tag små, men reelle skridt – hvis deltagerne skal lære noget om og af inddragelsen, skal du starte et sted, hvor det er muligt at være med. Men vær også klar til at give mere slip, i takt med at deres demokratiske færdigheder vokser med erfaringen.
3. Vær åben og ærlig i din kommunikation – husk at fortælle deltagerne, hvornår du faktisk giver dem magten, men også, hvornår du ikke gør – i det sidste tilfælde også gerne hvorfor.

Det at give magten fri kan være en ret grænseoverskridende øvelse. De ved vi, og hvis du har brug for lidt faglige argumenter for, hvorfor det er en god ide, kan du eventuelt læse mere i kapitlet Verdens bedste demokratiske træningsbane på side 73.

”Øvelsen, hvor eleverne skulle lave deres eget demokrati og træffe beslutninger, var sjov og viste nogle nye sider hos dem. Som lærer eller den, der plejer at sætte rammerne, skal man være en jasiger for at bruge øvelsen, fordi man ikke ved, hvad der skal ske. Man skal kunne hvile i det kontroltab uden at føle sig kørt ud på et sidespor.”

– lærer, der har deltaget med en klasse i Grib Demokratiet

REFERENCER

DEM HAR VI TALT MED

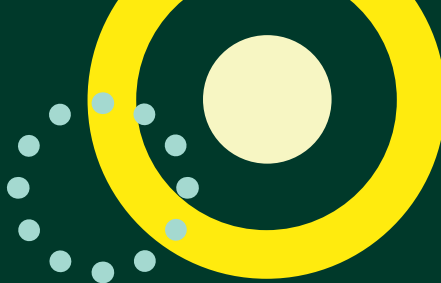
- Chris Borup Preuss, formand for DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd
- Esther Vyff, formand for Danske Skoleelever
- Gordon Ørskov Madsen, formand for Danmarks Lærerforening
- Jakob Konrad Kjeldsen Wind, aktiv i Europæisk Ungdom
- Jonas Lieberkind, adjunkt, ph.d., DPU, Aarhus Universitet
- Julie Nielsen, aktiv i SIND Ungdom
- Lucas Grøndal, aktiv i Modstrøm
- Maria Bruselius-Jensen, lektor, Center for Ungdomsforskning, Aalborg Universitet
- Martin Horowitz, lærer på Lindevangskolen
- Sara El-Kathib, aktiv i Ungerådet i Gadehavegaard
- Silas Harreby, lektor, Institut for Samfundsvidenskab og Erhverv
- Tine Dalskov, lærer på Tølløse Slots Efterskole

DET HAR VI SET, LÆST OG LYTTET TIL

- *Barnets Aarhundrede*. Ellen Key, 1900.
- *Bekendtgørelse af lov om folkeskolen, kapitel 1, §1: Folkeskolens formål*. Børne- og Undervisningsministeriet, LBK nr. 1396 af 28/09/2020.
- *Børn i udvalgte medier - uge 10 og uge 36 2018*. Infomedia for UNICEF, 2018.
- *Childrens participation. Theory and Practice of involving young citizens in community development and environmental care*. Roger Hart, Earthscan Publishers, 1997.
- *Dannelse*. Martin Blok Johansen. Aarhus Universitetsforlag, 2002.
- *Danske Unges Demokratiske Selvtillid i 2020*. Hanna Nøddelund, 2020
- *Demokratianalysen 2020*. DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd, 2020.
- *Demokratihåndbogen*. DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd, 2020.
- *Den vordende demokrat – en undersøgelse af skoleklassen som demokratisk lærested*. Bo Jacobsen, Flemming Troels Jensen, Mikkel Bo Madsen, Marius Sylvestersen og Claude Vincent, Aarhus Universitetsforlag, 2004.

- *Dialogbaseret undervisning. Om bæredygtige læringsfællesskaber i individets tidsalder.* Michael Bang Sørensen og Mikkel Risbjerg, 2018.
- *Elevinddragelse i undervisningen – en vej til øget faglighed, trivsel og samfundsenngagement.* Danske Skoleelever 2014.
- *Elevinddragelse.* Danmarks Evalueringsinstitut, 2014.
- *Elevperspektiver – hvorfor, hvad og hvordan?* Micki Sonne Kaa Sunesen, 2018. Set på blivklog.dk, april 2021.
- *Ellen Keys radikale pædagogiske tanker er en del af grundlaget for den moderne skandinaviske skole.* Anita Brask Rasmussen, Dagbladet Information, 2018.
- *ICCS Internationale hovedresultatet.* Jens Bruun, Jonas Lieberkind og Heidi Bay Schunck. Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse, Aarhus Universitet, 2017.
- *Når valgfesten udebliver – en undersøgelse af årsager til ikke at stemme og forslag til, hvordan vi gør noget ved det.* Mandag Morgen, 2021.
- *Podcast: Gymnasielyd. Demokrati og Medborgerskab.* EMU-redaktionen, Børne- og Undervisningsministeriet. Lyttet online, marts 2021.
- *Resultater fra den nationale trivselsmåling 2018.* Tabelrapport. Dansk Center for Undervisningsmiljø, 2018.
- *SKAM, sæson 2, episode 11.* NRK, 2016. Set på dr.dk, april 2021.
- *Valgdeltagelsen ved kommunal- og regionsvalget 2017.* Kasper Møller Hansen, 2018.

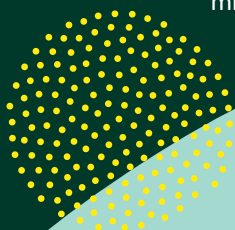

ET STÆRKT DEMOKRATI KRÆVER STÆRKE DEMOKRATER.

For at undgå polarisering, splittelse og resignation må så mange som muligt opleve at have en stemme, at kunne bruge den og blive lyttet til, når de gør det. Desværre kniber det med unges demokratiske selvtillid, og mod og handlekraft udebliver hos for mange.

Vi siger, at demokrati er noget, man kan øve sig på. De, der er unge i dag, skal blive voksne i det samfund, vi bygger lige nu. Derfor har vi brug for, at de er med og deltager aktivt i at forme og forholde sig til samfundet. Vi skal styrke deres demokratiske mod, handlekraft, nysgerrighed og vedholdenhed, for demokratiske kompetencer kommer ikke af sig selv.

Bogen her er til dig, der arbejder med unge og demokrati og gerne vil blive klogere på, hvordan man kan styrke demokratisk selvtillid, mod og handlekraft. Vi har samlet viden, erfaringer og praktiske anvisninger i ét og håber, det kan bidrage til inspiration, refleksion og ikke mindst til handling.

folk

folk – mødested for demokrati og dannelse er stiftet af DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd, Krogerup Højskole og Deltager-Danmark i 2019.

Vi arbejder for at styrke unges demokratiske selvtillid gennem træning og erfaring, der tager udgangspunkt i det, der er vigtigt, for dem, der skal gøre det.

